Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

www.libtool.com.cn

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

775310

KM 2110 E21

REDEVOERING
VAN
JOHANNES WESSELIUS,
OVER DE
WONDERLYKE BEWAARING
VAN HET OVERAL VERSTROOIDE JOODSCHE VOLK, TOT DEEZEN HUYDIGEN DAG TOE.

Gedaan op den agsten van Sprokkelmaand MDCCXXIX.

WANNEER

ZYN HOOG-EERWAARDE

Het opperbestierders-Ampt der Academie plegtig nederleide.

Uit het Latyn in het Nederduyts vertaald

DOOR

JACOBUS MANNEKES, S. S. TH. STUD.

TE LEYDEN,

By { JOHANNES HASEBROEK, EN ADRIANUS BONTE. } 1741.

Digitized by Google

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Digitized by Google

REDEVOERING
OVER DE
WONDERLYKE BEWAARING
VAN 'T
JOODSCHE VOLK.

De menſchen zyn nauwlyks gewoon zigh te verwonderen over 't geen zy daaglyks zien. Daar is niets zoo groot of verwonderlyk, 't geen niet allengskens door 't gebruyk en geſtaadig beſchouwen gering geſchat word. Want dogh de begeerte naar 't geen nieuw en zeldzaam is, de ſatheid daar en teegen van 't geen tegenwoordig is, is allen ſtervelingen van nature in geſchaapen. Dit is de reeden waarom ook zoo veelen niet letten op die blyken van Gods aanweezen en voorzienigheid, die voor oogen zyn, maar zoeken naar andere bewyzen, die men niet verkrygen kan; welke egter, indien zy er waren, die ongelukkigſte der ſtervelingen niet meer zouden erkennen, als alle de anderen.

Te weeten, zy zouden nogh wel gelooven dat er een God is, die deeze weereld uyt niets voortgebragt heeft, die alles beheerſcht en beſtierd, en die een Richter zal zyn van leevenden en dooden; indien er nu Profeten waren, die toekoomende dingen voorzeggen, die vervuld wierden. Zy hebben ondertuſſen de voorzeggingen, vervat in Moſes ende Profeten, door de uytkomſt lang bewaarheid, onweederſtaanbaare getuygen

Digitized by Google

zynde van de eeuwige Voorkenniſſe en Voorzienigheid; zoo dat deeze onregtmaatige waardeerders van de Godlyke gaaven, het teegenwoordige gebrek der Profeten zonder reden voorwaar tot een voorwendſel van hun ongeloof trekken. Ja zy zouden gelooven, in dien er heden daags wonderwerken geſchiedden, en indien iemand uyt de dood opſtond, die, door eigen ondervindinge geleerd, konde getuygen, dat de geeſten iets zyn, en dat de dood niet alles eindigt, maar dat er een leeven is na dit leeven, of ten hoogſten gelukzaalig of ten hoogſten rampzaalig. Zy zetten ondertuſſen het herte niet op wonderwerken hun daaglyks in 't oog loopende, als welken er geen grooter zyn kunnen. Is niet deeze geheele weereld een grooter wonderwerk, als al 't geen in de weereld geſchieden kan? welken dieshalven de Profeet ſlegts gebied te aanſchouwen, op dat wy den ſterkſten, wyſten en vrymagtigſten Schepper des zelvs zouden erkennen. „ (a) Heft (zegt „ hy) uwe oogen op om hooge, en ziet wie dee„ ze dingen geſchaapen heeft. Is niet (gelyk Au„ guſtinus wyſlyk getuygd) (b) de menſch zelvs een „ grooter wonderwerk, als alle wonderwerk, dat door den „ menſch geſchied.„ De uytneementheit van 's Menſchen nature, niet alleen voor zoo verre hy een geeſt is, begaavd met het ligt van verſtand, en een wondere denkens-kragt; maar ook voor zoo verre hy ſtof is uyt de aarde; is zoo groot, dat zy niet alleen eenen Galenus in verwondering heeft weggevoerd, maar ook den koninglyken Digter, dat wonderlyk gebouw der deelen in 't menſchlyk lighaam, en het ſamenſtel der beenderen, zeenuwen, ſlagaaderen, wervel-beenderen, en rugge-

(a) Jeſ. XL. 26. (b) De Civit. Dei Libr. X. c. 12.

Digitized by Google

ruggegraat, die van den hals door een verbaazend kunstwerk zigh uytstrekt tot het kruys been, beschouwende in deeze allerheiligste lof van God heeft doen uytbersten: (c) „ Ik loove u, om dat ik op eene zeer vreeslyke wyze wonderbaarlyk gemaakt ben; wonderlyk zyn uwe werken! ook weet het myn ziel zeer wel, myn gebeente was voor u niet verhoolen, als ik in 't verborgen gemaakt ben, en als een borduursel gewrogt ben in de benedenste (deelen) der aarde.

Maar over deezen en diergelyke wonderen der natuur verwonderen zigh niet die onweetende menschen, om dat zy door 't gestaadig beschouwen gering worden in hunne oogen. Welke dingen egter, indien wy dezelve wyslyk inzien, geensints geringer werken zyn van den hoogsten God, als die zeer ongewoon en zeldzaam zyn. Voorwaar, die door deeze gestaadige wonderen der natuur niet bewoogen word om God te erkennen, die zal buyten twyfel ook uytvlugten zoeken, schoon hy Christus, een stilswygen aan de winden en golven met kragt gebiedende, over de duyvelen heerschende, blinden en dooven met een eenig woord geneezende, met eene opgewekte Lazarus aan zittende, uyt het graf opstaande, met deeze zyne oogen beschouwde.

Onder de Menschen voorwaar, 't geen doorgaans minder dan behoord opgemerkt word, zyn zoo veele WONDEREN van de Godlyke voorzienigheid, zoo veele aller zeekerste GETUYGEN van de Godlykheid der Schrivten, en der Euangelische waarheid, als er in groote getale over al op de aarde over gebleevene JOODEN zyn. Wilt u niet verwonderen, Toehoorders, dat ik de JOODEN zoo noeme; die stinkende, (d) vuyle, rampspoe-

(c) Ps. CXXXIX. 14. 15. (d) Amm. Marcell. lib. XXII.

spoedige, en door de Waereld omswervende Jooden, die niets voorwaar *verwonderens-waardig* vertoonen: voorders die verblinde, verharde en Godtlasterende Jooden, die met eene vervloekte haat de Christelyke Godsdienst vervolgen, en den naam van Nazarener en Nazareners, met schrikkelyke scheldwoorden daaglyks schenden (e) (1): einlyk die zoo veele eeuwen lang gebannen zynde uyt hun Stad en Vaderland, en van God en menschen verlaaten, teegens Moses en de Profeten als bedriegers eerder schynen te getuygen; naademaal uyt derzelver herhaalde Belovten, (f) als van God gedaan zynde; te weeten dat God zigh door een eeuwig verbond aan Abrahams zaad verbinden zoude; en dat Zion en Jeruzalem nooyt van Hem vergeeten zouden werden; en dat Juda zeeker woonen zoude, en eindelyk dat de Messias heerschen zoude in *Israël*, en wyd en zyd de Heidenen zigh zoude onderwerpen; zy Jooden een eeuwig Gemeenebest en standvastige Staat in Canaan, en een zeer heerlyk gebied over de 't ondergebragte Heidenen, te vergeefs verwagt hebben.

Deeze JOODEN egter, T. heeden de veragste der stervelingen, van God en menschen gehaat, uyt hun Stad en Vaaderland verjaagd, allerbitterste vyanden des Euangeliums, zyn egter waarlyk VERWONDERENSWAARDIG, en geeven een allergewigtigst getuygenis, niet met woorden, maar met hunne daaden en lot gevallen, van Gods Aanwezen, van de Godlykheid der Schrivtuer, en van de Waar-

(e) Hieron. in Jes. LII. p. m. 191. (1) Dag en nagt lasteren zy den Zaligmaaker, en onder de naam van Hazareners werpen zy driemaal daags smaatredenen op de Christenen. Hieron. in Jes. LII.

(f) Gen. XVII. IX. 7. 8. Jes. XLIX. V. 15. 16. Jer. XXIII. V. 6. Mich. V. vs 1. 3. &c.

Digitized by Google

Waarheid van onze Christelyke Leere. Zy zyn geenſints bedroogen van Moſes en de Profeten, maar al overlang verblind zynde, en die Godlyke belovten in een Lighaamlyke zin opneemende, hebben zy een valſche hoop opgevat weegens hunne eeuwigduerende woonſteeden in Canaan, en hebben zigh ydelyk ingebeeld, dat zy nooyt van God moeſten verlaaten worden, maar dat zy ſtrenglyk zouden heerſchen over de volken der aarde, en die zelve als met voeten treeden.

Derhalven zullen wy handelen van dit JOODSCHE Volk, en uyt eenige, doch meer opmerkelyke lotgevallen des zelvs, van Mozes en de Profeten veele eeuwen te vooren voorzegd, en baarblykelyk vervuld, betoogen, dat alles wat in de Weereld is, niet by geval, of blinde wet van 't noodlot, maar door een zeer wyze en vrymagtige Geeſt beſtierd word, en dat de Schrivten van Mozes, de Profeten en Apoſtelen van Godt zyn ingegeeven; tot overtuyging en beſchaaming van onheylige menſchen van een verdorven verſtand, die zigh niet ontzien God en zyn Woord boosaardig te beſtryden. Gunt my, T. Aandagtige ooren en herten, zullende in dit uur ſpreeken van dit JOODSCHE VOLK OVERAL VERSTROOYD EN WONDERLYK BEWAARD, zoo niet cierlyk ten minſten klaar, onder de byſtand en invloed van de allergoedertierenſte God!

(g) Dewelke eerſt HEBREEN van Abraham den Hebreer, naderhand ISRAELITEN naar hunnen Vaader Iſraël genaamd zyn, deeze zyn naaderhand JOODEN genaamd: niet van den Berg Ida, gelyk (h) Tacitus onkundig

(g) Gen. XIV. 13. XL. 15. 1 Sam. IV. 9. Lev. XXIV. 10. (h) Tacit Hiſt. lib. V.

Digitized by Google

dig wil: nog van Judas de Maccabaeêr, gelyk de vermomde Ambrosius en Petrus Abaelardus zigh hebben ingebeeld: maar van den Eerstvaader, en van de Kooninglyke en seer Doorlugtige Stam *Juda* zyn zy JOODEN genaamd. Deeze naam is geenzints ten tyde van Jacob den eerstvaader, en op zyn bevel allen zynen nakoomelingen gegeeven, gelyk Justinus de geschied schryver door eene handtastelyke dwaaling vermeld heeft, maar eerst na de scheuring van Israël, ten tyde van Jeroboam, is die naam gegeeven aan de stammelingen van Juda met de Leviten en Benjamiten. Dogh na de weederkomst van 't volk uyt Babel zyn niet alleen die geenen, die uyt alle de stammen hun Vaaderland weer bewoonden, maar ook zy die uyt iedere stam buyten Palaestina woonden, indien zy slegts met de anderen zaamenspanden in een en dezelvde Godsdienst van Moses, met den naam van JOODEN, toen ter tyd loflyk genoeg, bestempeld geweest, schoon dit sommigen geleerden mannen anders heeft toegescheenen. Maar na de moord van hunnen Koning, hen van den Roomsche Stadhouder, in het opschrivt des kruyses, opentlyk verweeten, ja na het dooden van hunnen God in de persoon van onzen Heere, in zyne aangenoomen menscheyd, zoo wreedelyk van hen om gebragt, wanneer zy nu door de Romeinen verwoest, een allerdroevigst Schouwspel aan de geheele weereld gegeeven hebben, en een voorbeeld van de Godlyke Wraak: is hun Naam van *Jooden*, beyde van Heidenen en Christenen gehaat, ja byna vervloekelyk gemaakt. (i) Gelyk het zoo als een gansch afschuwlyke Naam in het *Wetboek* van Theodosius word opgegeeven, het geen Baronius ook daar uyt heeft aangeteekend.

Maar

(i) leg. 19. de Jud. Tom. Ann. 1. p. m. 693.

Digitized by Google

Maar deeze Verandering van die Naam; eertyds zoo vermaard, en in eere gehouden zelvs van de Kooningen van Syrien en Aegypten; in zoo eene vuyle en afschuwlyke Naam, is niet geschied dan door de Voorkennis en 't Besluyt van God. In de Profetische Bedreigingen by Moses leest men: (k) „ Ende gy zult zyn tot eenen schrik, „ tot een spreekwoord, ende tot eenen spotreden by al„ le de volken. Maar vooral opmerklyk is de Godspraak van Jesaias (l), die men leest in zyn Profetisch boek aan het einde, alwaar hy na het voorzeggen van de roeping der heidenen, en van de bekeering der zeer weinige uytverkoornen uyt Israël, aan de ongeloovige Jooden, die naar den Heer geopenbaard in 't vleesch, tot hen spreekende, en hen roepende, niet gehoord hadden, voornaamentlyk om deeze hunne ongeregtigheid, hen wel verdiende straffen aankondigende; dus spreekt. „ ende gy lieden zult „ UWEN NAAME mynen uytverkoornen tot eene „ VERVLOEKINGE laaten: wanneer de Heere de Je„ hova u zal dooden, maar zyne knegten zal hy met „ eene ANDERE NAAM noemen.

Deeze ANDERE en die NIEUWE NAAM, waar van hy een weinig te vooren gesprooken had, (m) is die der CHRISTENEN, gelyk te regt is opgemerkt van Eusebius Caesariensis, (n) dewelke oudtyds onbekend, ten tyde van Eusebius de gansche Weereld door met lof geroemd wierd. En dierhalve, bid ik u, wat kan anders de Naam zyn van die verlaatenen des Heeren, als die der JOODEN? waar van de Profeet getuygd; dat zy zoude zyn tot eenen *Eed*, dat is, of tot VERVLOE-

(k) Deut XXVIII. 37. (l) Hoofdst. LXV. 15. (m) C. LXII. 2.
(n) Dem. Euang. p. m. 80. coll. Ps. LXXII. 17

VLOEKINGE, die met eenen eed pleegd gepaard te gaan, of liever tot een SCHRIKKELYKE STRAFFE, waar aan de sweerders zigh gewillig bloot stellen; en welke naam derhalve de uytverkoorne knegten des Heeren zouden schuuwen als een naam van een volk en secte, van God zelvs aan de vervloeking overgegeeven. Waarom'er de Profeet ook byvoegd, *wanneer de Heere u zal dooden*, met eene tydlyke *dood*, door zeer swaare verdrukkingen, en met eene burgerlyke *dood*, door 't omkeeren van 't gemeenebest, en eindelyk met een geestelyke *dood*, door een verhard herte, ô Wederstreevig en *Oproerig Volk*, door boosen en eigen raadslagen bedorven!

Dat dit volk door de Romeinen verdelgd is, de Tempel verwoest, de Stad uytgeroeid, en de inwoonders des zelvs ten deelen door honger pest en 't swaard omgekoomen, ten deelen in gevangenis weggevoerd, en tot slaaven verkogt, ten deelen eindelyk door alle de gewesten der Weereld heen verstrooid zyn, is allen bekend.

Dogh dat deeze laatste uytroejing deszelvs in de zeer oude Schrivten van Mozes ende Profeten voorzegd, en in eenige gevallige zaaken daar in bepaald is, is voorwaar niet eeven seer allen kenlyk.

De vermaarde *Scaliger* (o) heeft in zyne aanteekeningen op de tydreekening van Eusebius opgemerkt, dat de *ploeg op den grond* van *Jerusalem* gezet is van eenen Musonius Tyrrhenus Overste der vestingen, zoo datze niet alleen geen Stad meer was, maar zelvs dat het naderhand niemand is geoorlooft geweest op die grond iets te bouwen. (p) Zeeker 't was de gewoonte der oude Latynen en Romeinen

(o) pag. 211. (p) Rhod. lib. XXVI. C. v. Modestin. leg. si usus fructus 21. §.

Digitized by Google

nen door de ploeg steeden te bouwen en weer om te keeren. Hoedanig eene vyandige ploeg Carthago heeft ondergaan volgens 't verhaal van *Modestinus*, en 't zelve heeft ook Jeruzalem ondergaan, of schoon mooglyk de Roomsche Geschied schyvers dit verzwygen. De Jooden dogh verhaalen dit zelvs: (q) namentlyk *Maimonides* getuygd, dat ten tyde van Hadrianus, toen de Stad Bither is ingenoomen, door Turnus Rufus (2) de fundamenten des Tempels, en de nabuerige plaatsen door de *ploeg* zyn omgekeerd. 't Is opmerkenswaardig, 't geen die zelve *Maimonides* daar by voegd, dat dit geschied is, op dat de Godspraak van de Profeet Micha zoude bevestigd wor-
„ den (r) ZION ZAL ALS EEN AKKER GEPLOEGD
„ WORDEN. Deeze Godspraak is altedoorlugtig dan
„ dat wy de zelve zoo droogsvoets zouden voorbygaan als
„ welke ook nogh een ander noodlot van die verwoeste
„ Stad, door de Romeinen insgelyks aan de zelven toege-
„ bragt, klaarlyk heeft voorbeteekend. Dus luydt de zel-
„ ve in zyn geheel: „ Daarom om uwent wille, zal Zion
(als)

(q) De Jejunio C. V. §. 11. (r) Cap. III. 12.

(2) Deeze is mooglyk: of *Terentius Rufus*, die van Titus, na het verwoesten der Stad als krysoverste gelaaten was, waar van Josephus in zyn VII. Boek van de Joodsche Oorlog in het 20 Hooftst. handeld: wanneer Maimonides de geschiedenis van Adrianus met die van Titus onder een vermengd heeft, hoedaanige verwerring van Roomsche Keiseren zeer gewoon is by de Jooden: zie Buxt. Lex. Talm. in voce טרנוס; Of *Tenius*, *Tinius*, *Tinnius Rufus*, die onder de Regeering van Adrianus over het W ingewest van Judæa bestier had, gelyk het is by Eusebius in zyn Tydreekening over de 227 Olymp. Lud. de Compiene heeft de woorden van Maimonides dus in het Latyn overgeset in Fasc. Opusc. Hist. & Philolog. VII. p. 809. „ op die zelve dag ter verwoestinge geschiekt heeft
„ Tyrannus Rophus de grondslagen des Tempels, en deszelvs nabueri-
„ ge plaatsen met de *ploeg omgekeerd*, op dat vervuld wierde 't geen
„ voorzegd is, *Zion zal als een akker geploegd worden:* Zie ook Vitrin-
„ ga over Jes. VI. 11. &c. p. 167.

Digitized by Google

„ (als) een akker geploegd worden, en Jerusalem zal „ (tot) steenhoopen werden, en de Berg deeses huyses „ tot hoogten eenes woudts. Zeer beroemd is geweest deeze Godspraak van Micha, naardien dezelve gepreesen is van de Oudsten van Juda voor 't volk, de dood aan Jeremia bedreigende. (s) Dezelve handeld van de verwoesting van Jerusalem, te beginnen door de Chaldeen, maar te volvoeren door de Romeinen: want de Profeet spreekt die geenen aan, die (t) *met bloed Zion bouwden.* Wy sluyten hier niet uyt 't bloed der oude Profeten, ondertusschen gelooven wy vooral, dat hier voornaamentlyk gezien werd op het bloed van den hoogste Profeet Messias, te vergieten door die geenen, die met Cajaphas zouden zeggen „ (u) Indien wy hem alzoo laaten (ge„ worden) zy zullen alle in hem gelooven, en de Ro„ meinen zullen koomen en zullen wegneemen beide „ onze plaats en volk: nogh gy overlegd niet dat het „ ons nut is, dat een mensche sterve voor het volk, en „ het geheele volk niet verlooren gaa. Dit is voorwaar *Sion* met *bloed te bouwen.* En dit zoude zyn de oorzaak van het kwaad, want *hierom* zal *Zion als een akker Geploegd worden*, zegd de Profeet. 't Is derhalven geen bloote bedreiging, maar een doorlugtige voorzegginge van de laatste uytroeijing der Stad, wanneer een gedeelte des zelvs door de *ploeg* in *akkeren* verdeeld, een gedeelte tot puynhoopen, een gedeelte eindelyk tot een *woud der hoogten* zoude worden. Het is bekend, dat de afgoden-dienst eertyds op bergen en in *bosschen* meest gepleegd is. (v) De Profeet dan voorzegd, dat de God geweide Stad tot de grond toe niet alleen zoude omgekeerd, en tot steen-

hoo-

(s) Jerem. XXVI. 18. (t) Mich. III. 10. (u) Joh. XI. 48-50. (v) Hos. IV. 13.

Digitized by Google

hoopen gemaakt worden, maar ook veranderd worden in een plaats van de aller vuylste heidensche afgodendienst. 't Welk ook Dio Cassius, in zyne uyttrekzels van Xiphilinus over Adrianus (w), en Hieronymus in zyn brief tot Paulinus (x) beide verzeekeren geschied te zyn. „ Van Hadrianus tyden af, (zegd Hieronymus) „ tot de regeering van Constantyn toe, omtrent hon- „ derd en tagtig jaaren lang, wierd op de plaats der „ opstanding het beeld van Jupiter, en op den kruys- „ berg de marmer steene beeltenis van Venus, van de „ Heidenen, daar geplaast zynde, gediend (3).

JO-

(w) pag. 462. (x) Epist. 13.

(3) Scaliger verhaald in zyne zoo eeven aangehaalde aantekeningen op de Chronyk van Eusebius, p. 216. 217. uyt de Reisbeschryving van Burdigala; welke voorafgegaan is voor de regeering van Julianus; van de plaats des Tempels, dat ook daar *twee beelden* van Hadrianus geweest zyn, en niet verre van die beelden een *holle steen*, tot welke de Jooden jaarlyks kwaamen, en de zelve salvden met misbaar, hunne kleederen scheurden, en dus kermende heenen gingen. Voorders meend die geleerde Man, dat de Joodsche dienst aan die steen (beweezen) een zoort van afgodery geweest zy; om dat het bekend is, dat bezielde steenen (*baituloi*, genaamd,) door der ouden bygeloovigheid gediend zyn, als oorspronkelyk uyt de daartoe egter geenzints betreklyke daad van de Aarts vader Jacob in Bethel. Zoo zoude ook de andere Profetische bedreiging van Moses voor een gedeelte bewaarheid zyn, van dit onbandige volk, dat na de geweldige verstroojing onder alle volken, *hout* en *steen* zoude *dienen*. Deut. XXVIII. 64. Ten volle egter heeft deeze voorzegging van Moses aangaande de afgodery van dit overal verstrooide volk Deut. XXVIII. 36. 64. zyne vervulling in de tien stammen, waar van een groot gedeelte buyten twyfel met de Heidenen vermengd, tot den naam en Godsdienst der zelver over gegaan is. Hoewel ook van de Jooden, van de afgoden en beelden dienst der Heidenen, na de Babylonische gevangenis, zeer afkeerig zynde, in zeekeren zin gezegd kan worden, dat zy *andere Goden*, den *voorouderen onbekend dienen:* om dat zy daaglyks hoopende en verlangende naar de herstelling van de Levitische offerhanden, en dus met hun herten, ten minsten, voor zoo veel zy kunnen, *offerhanden slagtende*, *een Afgod zeegenen*. Jes. LXV. 3. om dat zy daar en boven den waaren

Digitized by Google

(y) JOSEPHUS de zeer nauwkeurige Schryver van den Joodschen oorlog heeft aangeteekend, dat er een oneindig getal van elendige Jooden van de Romeinsche Soldaten voor een geringe prys *verkogt is*, en dat *de koopers weinig geweest zyn*, en dat Titus die geenen, die boven zeventien jaaren oud waaren, gebonden, en tot 't werken geschikt, naar *Ægypten*, gezonden heeft (z). „ Hieronymus over Zacharias voegd er by uyt de geschiedenissen der Ouden, en uyt de overleeveringen der rouwklagende Jooden, dat ten tyde van Adrianus veele duyzende van Jooden verkogt zyn, en die *niet verkogt konden worden*, dat die overgevoerd zyn naar ÆGYPTEN, (te weeten op scheepen, om dat er volgd) en zoo wel door SCHIPBREUK en honger als door 't moorden der Heidenen zyn geknôt en gesmolten. „ Wie dogh zoude in deezen de *hand* van God als Rigter niet erkennen, die daar in ziet zyn *Raad*, en dat deeze onverwagte gevallen, naar die eeuwige raad, van geen eindige, schoon aller scherpzinnigste geest ooyt te voorspellen, egter zoo veele eeuwen te vooren van Moses voorzegd zyn met deeze woorden. „ (a En de Heere zal u weder brengen in ÆGYPTEN in SCHEEPEN: en gy zult aldaar aan uwe vyan-

„ den

en drieenigen God, van de vaderen geloovd en gediend, niet erkennen: om dat zy eindelyk het Godlyke ampt van de Messias toeschryven aan een die *geen God is*, maar een blooot mensch, God den Verlosser van Zion loochenende; en dus om dat zy *zonder God* en *Christus*, gelyk eertyds de Heidenen, in de Weereld leeven, Eph. II. 12. Waarom onze Heer gezegd heeft Joh. VIII. 19. *Gy lieden hebt nogh my nogh mynen Vader gekend; indien gy lieden my kendet, zoud gy ook mynen Vader kennen.*

(y) Lib. VII. c. XV. XVI. (z) C. XI. (a) Deut. XXVIII. 68.

Digitized by Google

„ den *verkogt* worden tot dienstknechten en tot dienst-
„ maagden; en daar zal GEEN KOOPER ZYN. „
Het volk vermogt niet in Ægypten weeder te keeren, maar God als Rigter konde hen daar wederom naar toe zenden. 't Welk hy niet duyster in 't voorgaande heeft te kennen gegeeven dat hy doen zoude, en wel door de ROMEINEN, wanneer hy zegd (b), dat hy
„ een volk teegens hen zoude verwekken, van verre,
„ van het einde der aarde aanvliegende (c), gelyk een
„ Arend gewoon is te vliegen, een volk, WELKERS
„ SPRAAKE ZY NIET ZOUDEN VERSTAAN. „
't geen zeeker het volk der Chaldeen niet zyn kan, welkers spraake zeer overeen stemmende met de Hebreeuwsche, van zommigen, ten minsten Hebreen, eenigzints verstaan wierd (d). Maar 't is het volk der ROMEINEN, wiens Latynsche spraake zeer veel verschilt van de Hebreeuwsche, gelyk te regt van *Paulus Burgensis* is opgemerkt.

Door de bygeloovigheid der Christenen, de bloote naam beminnende, is 't geschied: dat zeekere Stad, niet op de zelve, maar op eene naast aan 't Oude Jerusalem geleegene grond gebouwd, (wiens oude grond Gregorius Nazianzenus getuygd (e), dat naauwlyks kenlyk is,) niet in de zelve gedaante of *figuer*, maar in een gansch andere, de berg Zion daar uyt geslooten zynde, ook heeden JERUSALEM genaamd word. (f) Maar in der daad 't is niet Jerusalem, niet de Stad Gods, nogh de Hoofdstad der Jooden, maar *Ælia*, zoo genaamd in de regels van 't Niceense Concilie, en een colonie of volkplanting van de Romeinen, daarna onder

(b) Vs. 49. (c) Coll. Jer. V. 15. (d) Jes. XXXVI. 11. (e) Orat. XII. q. 202. (f) Euseb. L. IV. c. 6. Can. Arab. 10. Tom. 11. Conc. p. 295.

Digitized by Google

onder der Persen en Saraceenen, en heeden onder der Turken gebied, een erbarmelyke Stad, zonder waater, morsig en met puynhoopen vervuld. (g) Daar is teegenwoordig geen ander waaragtig JERUSALEM, als de Kerke van Christus, in de Heemelen zeegenpralende en op aarde strydende, waar van zoo veele heerlyke zaaken in de H. blaaderen voorzegd, geleezen worden. Het *geheele* oude *Jerusalem* is op bevel van Titus zoo tot de grond toe omgekeerd, dat die geenen, die zigh daar naar toe begeeven hebben, nauwlyks gelooven konden dat het ooyt bewoond was geweest. Daarna is ook *geheel Judæa* van Hadrianus byna verwoest, volgens 't getuygenis van Dio Cassius. Ook heeft men alle de Jooden verbooden, dat zy in de Heilige Stad, ja, gelyk Hieronymus over Jeremia daar by voegd, in het land dat eertyds het hunne was, niet zouden in koomen; welke wet naderhand van Heraklius in de VII. eeuw is vernieuwd en bevoolen, dat de Jooden niet digter dan drie mylen daar van daan zouden moogen naaderen. Welke *verjaaging uyt het vaderland* onder alle van de Romeinen 't ondergebragte Volken, " *den Jooden alleen*, volgens de aanmerking van „ *Didymus*. is te beurt gevallen, waar uyt 'er geen is, „ volgens de aanteekening van *Hieronymus*, die het „ land zyner Vaderen in de voorige vryheid bezit.

Edogh deeze verwoesting van 't GANSCHE beloovde Land, en GEWELDIGE VERSTROOJING van des zelvs ingezeetenen over de GANSCHE WEERELD, was

(g) Joseph. de B. J. l. VII. C. XVIII. Hier. in Jer. C. XVIII. Euseb. Hist. l. IV. c. VI. Just. M. contr. Tryph. p. m. 84. 234. Tertull. Apol. c. XXI. Aug. in Ps. LIX. 12. LXIV. CXXV. Hieron. in Habak. III. 17. Tzeph. I. 11. Hilar. in Ps. LIX. Const. Imp. Didym. de Sp. 5. apud Hieron. Tom. IX. p. m. 417. Hieron. in Mich. II. 3. p. m. 140.

Digitized by Google

was al lang beslooten geweest, en van de Profeten voorzegd, en bysonder van onzen Heer de grootste Profeet, van wien deeze woorden by Lucas staan: " (h) want „ deeze zyn dagen der wraake, op dat alles, dat ge„ schreeven is, vervuld werde. „ Deeze dagen der wraake heeft MOSES voorzegd (i): " Het Volk, 't „ WELK GY NIET GEKEND HEBT, ('t Romein„ sche naamentlyk, want de Jooden en hunne voorou„ ders hadden de Chaldeeuwen wel gekend) en WEL„ KERS SPRAAKE GY NIET ZULT VERSTAAN, „ zal u beangstigen in ALLE UWE POORTEN, tot „ dat uwe hooge en vaste mueren nedervallen, op „ welke gy vertrouwdet IN UW GANSCHE LAND, „ ja het zal u beangstigen in ALLE uwe poorten, in „ uw GANSCHE land, dat u de Heere uwe God ge„ geeven heeft. En de Heere zal u VERSTROOJEN „ onder alle Volken van het een einde der aarde tot „ aan het andere einde der aarde. „ Van deeze dagen der wraake, die koomen zouden om Messias, die aan 't kruys gehegt was, heeft ook David al voor af gezongen: „ (k) Hun paleys zy verwoest, in hunne TEN„ TEN zy geen INWOONER, te weeten uyt hunne „ nakoomelingschap. „ Voorders deeze dagen der wraake heeft de Euangelische Profeet, (l) voorziende dat de Godlyke heerlykheid van Kooning Messias, van de Jooden zeer booslyk wel zoude ontkend, maar de gansche weereld door, volgens 't Gezang der Seraphynen, betoogd worden; zeer nadrukkelyk vertoond; naamentlyk de halstarrige ongeloovigheid der Jooden en moedwillige verwerping van de Godlyke Verlosser, zoude wel langer

dueren,

(h) C. XXI. 22. (i) Deut. XXVIII. 33. 49. 52. 64. (k) Ps. LXIX. 26. (l) Jes. VI.

dueren, maar zeeker ook zoo lang „ tot dat de STEE-
„ DEN zouden verwoest zyn, zoo dat 'er GEEN IN-
„ WOONER zoude zyn, en de HUYZEN, zoo
„ dat er GEEN MENSCH zoude zyn, ja HET LAND
„ ZELVE zoude met verwoestinge verwoest worden, en
„ de Heere (zoo vervolgt de Proseet) zal een IEGE-
„ LYK MENSCH verre weg doen, en de VERLAA-
„ TING zal GROOT zyn in 't MIDDEN des Lands;
„ dogh zal nogh een TIENDE DEEL daar in zyn, welk
„ wederom tot AFWEIDINGE, beroovinge, en verbran-
„ dinge zyn zal. „ Dat is, zoo er nogh zeer weinige uyt de verstrooiden zigh weederom in hun Land zouden verzaamelen, en door toegeevendheid van de Roomse Keyzers, *Domitianus*, *Nerva*, *Trajanus*, eenige plaatsen zouden bewoonen die nogh niet geheel verdelgd waaren, ook deezen zouden door Keyzer *Hadrianus*; „ wederom zyn tot af-
„ weidinge, die vystig zeer vermaarde kasteelen om ver-
„ re geworpen heeft, negenhondert vyf en tachtig
„ Vlekken uytgeplonderd en terstondt met vyer verbrand
„ heeft, vystig duyzend mannen door stroopende inval-
„ len en in veldslagen wreedelyk heeft omgebragt, zoo
„ dat eyndelyk een groote meenigte van de over geblee-
„ vene, door den honger, 't vyer, ziektens verteerd
„ zynde, dus byna GEHEEL JUDÆA verwoest is; gelyk *Dio Cassius* eeven met zoo veele woorden ter gedagtenisse heeft nagelaaten. Eindelyk van deeze dagen der wraake heeft TZEPHANJAH voorzegd: (m)
„ Dit GANSCHE LAND, (zegd hy,) zal door 't vyer
„ van den iever des Heeren verteerd worden. „ Naamentlyk, wanneer de Heere tot de Volken eene reine Spraake van 't Euangelium zoude wenden, en de GANSCHE

(m) Tzeph. III. 8.

SCHE HITTE ZYNES TOORNS, welkes uytwerkingen zy ten deele slegts door de Babyloniers gevoeld hadden, door de Romeinen zoude uytstorten. Van deeze dagen der wraake ten laasten, om veele andere dingen hier toe gemaklyk by te brengen, voorby te gaan, heeft ZACHARIAS, die, na de weederkeering van 't Volk uyt Babel, geprofeteerd heeft, van deeze zelve verwoesting (zeg ik,) van 't GANSCHE LAND door de ROMEINEN, zeer klaarlyk gesprooken: wanneer hy God dus spreekende invoerd. (n) " Zeekerlyk ik zal „ niet meer de inwoonderen deezes Lands verschoonen, „ spreekt de Heere, maar ziet, ik zal de Menschen o- „ verleeveren, elk een in de hand ZYNES NAAS- „ TEN, ende in de hand ZYNES KONINGS, en- „ de zy zullen dit LAND TE MORSEL SLAAN, „ ende ik ZAL HEN UYT HUNNE HAND NIET „ VERLOSSEN. „ Dat de Jooden door binnelandsche bloedige Burgerkrygen vermorseld zyn in de belegering der Romeinen, is bekend. Hierom zegd God dat het zal zyn, dat de MENSCH ZAL OVERGELEEVERD WORDEN IN DE HAND ZYNES NAASTEN. En wanneer daar by gevoegd word, dat zy ook zouden overgeleeverd worden in DE HAND HUNNES KOONINGS, wie kan anders zyn die KOONING DER JOODEN, dan de ROMEINSCHE OPPER GEBIEDER? Den welke zy, Christus verworpen hebbende, voor hunnen Kooning verkooren hebben, zeggende: " (o) wy hebben geenen Kooning dan den „ Keizer. „ De Soldaaten van deezen Kooning zouden het LAND, 't geheele Land, te weeten met de Steeden, Dorpen, Gebouwen, door eene geweldige hand

(n) Zach. XI. 6. (o) Joh. XIX. 12. 15.

Digitized by Google

hand te MORSEL SLAAN, en tot stof vergruizen; zonder eenige herstellinge wederom ooit te verwagten; waarom er bygevoegd word: " en IK ZAL HEN UYT „ HUNNE HAND NIET VERLOSSEN. Hoor eens „ Jood, zegd Hieronymus, die u zelve met eene aller „ ydelste hoop vleyd, en niet hoord naar den Hee- „ re spreekende en verzeekerende, IK ZAL ZE „ NIET VERLOSSEN UYT HUNNE HAND, dat UWE „ gevangenis by de Romeinen EEUWIG DUEREN zal. „

Zeeker GEHEEL Judæa is niet alleen tot de grond toe omgekeerd, maar ook de eertyds pragtige Tempel, de Heilige Stad, en het gansche Joodsche Gemeene Best, is dus te gelyk in de EEUWIGE ASSCHE gelegt, en in onherstelbaare puynhoopen. Tot heeden toe, na byna zeeventien eeuwen, blyft de gedaante van dat Land, eertyds zeer vermaakelyk, zoo verschrikkelyk, door overal zynde ongemeene ruwe Steenrotsen, onbebouwde Bergen, en eischelyke Steiltens, dat die afschuwelyke en lelyke gedaante der Menschen gemoederen verbaasd maakt, ja eenigzints doet twyffelen of dit dat Land zyn kan, welkers vermaakelykheid en vrugtbaarheid eertyds met zulk eene groote lof verbreid wierd, en 't welk genoegzaam geweest is, om zoo eene groote meenigte van Inwoonderen te voeden. (p) En gelyk de Tempel, de Stad en 't land, zoo is ook het Kooninkryk, het Priesterdom, en het GANSCHE GEMEENE BEST VOOR EEUWIG TE GRONDE GEGAAN.

Die Jooden houden zig met hersenschimmen op die van het Ryk der Israeliten, of het Asiatische in Bagdad, en op het gebergte van Nisbor aan den stroom Gozan, uyt Ben-

(p) Vid. Maundrellum in Itin. d. d. 25. Maart. 1698.

Benjamin de Tudelenser; of het Amerikaansche, naar de ydele verhaaling van zeekere Montesinus, hoogdravend beuselen (q).

Dit breed opgeeven is eerst onlangs geschied, en van eenige bedriegers, dogh is geenzints het gemeene gevoelen der Jooden. Meerverstandige belyden openhertig met Kimchius en Abarbanel „ dat in deeze hunne tegenwoor„ dige Roomsche ballingschap geen Koningryk de Israe„ liten meer hebben nogh Heerschappye, nogh Staf des Rig„ ters, en dat zy nogh Kooning nogh Vorst uyt Israel „ hebben. Gelyk zy derhalve reets ten tyde van *Tertullianus*, zonder een Menschelyke of Goddelyke Kooning door de Weereld omsweevden, zoo blyven zy ook nogh heeden in die zelve staat, (r) op dat vervuld zoude worden de Godspraake van *Hoseas* (s) van VEELE DAAGEN, waar in de Israeliten *zonder Kooning*, *zonder Vorst* en zonder offerhande zouden blyven zitten. En naar dien zy door veele Eeuwen heen, al van het begin van deeze hunne ballingschap verloopen zynde, het verwoeste Gemeenebest niet hebben kunnen wederoprigten, of schoon zy zulks eerst onder Adrianus, weederom onder Constantinus, en ten derden onder Julianus, (getuygen hier van zynde niet alleen Chrysostomus in deeze eeuwe leevende, maar ook Ammianus Marcellinus en andere) (t) met eene groote moed ondernoomen hebben. En over zulks schynd te regt allehoop van herstelling, zoo dikwils te leur gesteld, geheel en al verdweenen; belydende dit hierom R. Jose, den Schryver van Seder Olam, aangehaald in 't boek Jevamoth, dat de Derde komst de

(q) Vid. Hist. Patriarch. Alex. p. 595. (r) Empereur in Differt. praemiss. Itinerario Benj. Tesh. Apologet. c. XXI. (s) C. III. 3. (t) Chrysost. adv. Jud. I. Tom. 1. Hom. XXII. Ammian-Marc. lib. XXIII. c. 1.

Digitized by Google

de der Israëliten in 't Land nooyt zyn zal. (4) De duering van de Ægyptische en Babylonische gevangenis is eertyds bepaald geweest, maar nergens komt ons in de heilige bladeren een bepaaling voor van deeze Romeinsche (gevangenis), nergens komt ons ook voor een voorzegde herstelling van de voorige burgerlyke en kerklyke staat der Jooden. Dat de Scepter en Wetgeever in Juda wel zoude blyven, TOT DAT de SCHILO KOMT, heeft de stervende Jacob gezegd, maar ook dus heeft hy te gelyk handtastelyk Voorspeld, dat na de komste van die Schilo, zy beiden zouden wyken tot in Eeuwigheid; des te meer, om dat aan Messias de VOLKEN zouden gehoorzaam zyn. (u) Want het is onmoogelyk, dat, na het roepen van de Heidenen tot de Gemeenschap der Kerke, de middelmuur van Mozes Wet konde staande blyven. Hoe is het moogelyk, dat de Jndiaanen Europëers, de Volken van het Noorden, en van het vaste Land afgescheyde Brittanniers, driemaal op ieder Jaar zigh naar Jerusalem begeeven, om de Feestdagen des Heeren te vieren? Waarom de Profeten de val van het Joodsche Ryk en Priesterdom met de Saaligheyd der Heidenen zoo dikwils in hunne voorzeggingen op het allernaauwste

(4) *Phelippæus beeft over Hos.* III. 4. p. 652. Het boek *Jevamoth.* Cap. *Karel. Schryvt* dus, men verhaald in het boek, 't welk Seder Olam genaamd word: daar is geschreeven (Deut. 30.) gy zult bezitten of beërven dat (land) 't geen uwe Vaderen bezeeten of geërvd hebben. Eene eerste en tweede bezitting hebben zy gehad. Maar eene derde (bezitting) zullen zy niet hebben. R. Johanan heeft gezegd, wie is de Schryver geweest van Seder Olam? R. Jose. G. Vorstius (of wie ook de Schryver geweest zy) in de aanteekeningen op het XIV. boek van Abarbanel van het Hooftstuk des Geloovs, heeft de zelve woorden aangehaald uyt (het Boek) Seder Olam Rabbah, om te bewyzen, dat sommige Jooden alle hoop van herstelling hebben weggeworpen. Zie de Tydreekening der Hebreen van den beroemde Joh. Meyerus. p. 90. en des zelvs aanteekeningen p. 1143.

(u) Gen. XLIX. 10.

Digitized by Google

ſie verbonden hebben, 't welk uytmuntend van Euſebius den Cæſarienſer in zyne Euangeliſche Betoogingen beweezen is.

En dat dus 't Heilige Land, de Stad en 't Gemeenebeſt voor altoos moeſte verwoeſt worden, hebben de Heilige Profeten over lang zeer klaarlyk voorſpeld. „ De Aarde zal ganſchlyk verbrooken werden, (zegd Jeſaias (v) duydelyk genoeg van de tyd, waar op de Heidenen in de Eilanden der Zee met Pſalmen zouden verbreiden den lof, aan Gods Regtveerdige Knegt de Meſſias gegeeven) „ de Aarde zal ganſchlyk „ van een geſcheurd worden, de Aarde zal ganſchlyk „ bewoogen worden, ZY ZAL VALLEN EN NIET „ WEEDER OPSTAAN. „ En een weinig daar na: „ (w) Gy hebt van de Stad een ſteenhoop gemaakt, „ die vaſte Stad tot eenen vervallen hoop, het „ paleys der vreemdelingen (van Lo Ammi *geen volk*) dat „ het geen Stad meer zy, IN EEUWIGHEID ZAL ZY „ NIET HERBOUWD WORDEN. Een Vat des Pottebakkers in duyzend ſtukken verbrooken en verſtrooyd zynde kan nooyt weer in de voorige gedaante gebragt werden. Maar dit is een Profetiſch zinnebeeld van de onherſtelbare verwoeſtinge van 't Joodſche Gemeenebeſt na Meſſias komſte, by *Jeremia* „ (y) Alzoo zal ik (ſpreekt de „ Heere) dit volk en deeze Stad verbreeken, gelyk (iemand) EEN POTTEBAKKERS VAT VERBREEKT, „ DAT NIET WEEDER GEHEELT KAN WOR- „ DEN. (ſ) Ende ik zal deeze Stad ſtellen gelyk een TOP-

(v) Cap. XXIV. 14. 15. 19. 20. (w) Cap. XXV. 2. (x) Adde Cap. XXXII. 14. (y) Cap. XIX. 10. 11. 12. 13.

(ſ) Doorzie, zegd *Hieronymus* over deeze plaats, dit word niet gezegd van de Babyloniſche maar van de Roomſche gevangenis, want na de

„ TOPHET (dat is eene *begraaf plaatse der doode lyken.*) hoedaanige plaats tot een begraafplaats gemaakt zynde, voor eeuwig ontheiligd was, nogh ooyt weederom konde worden een plaats der Levitische Godsdienst. (z) Met nadruk heeft (a) *Ezechiel* JUDA vergeleeken, by SODOMA door een eeuwigduerend vuur verdelgd, en by SAMARIA, zoo vernietigd dat het nooyt weederom zyn zal het hoofd van Ephrajim. (b) „ Als uwe *Susters*, *Sodom* en haare dogteren zullen *weederkeeren tot haaren voorigen Staat*, mitsgaaders *Zamaria* en haare dogteren zullen *weederkeeren tot haaren voorige staat:* zult gy ook en uwe dogteren *weederkeeren tot uwen voorigen staat.* Middag klaar heeft Daniel de Profeet dit voorspeld. (c) „ Ende een volk des vorsten, 't welk koomen zal (te weeten het Romeinsche) zal de Stad en 't Heiligdom verderven, ende zyn einde zal zyn met eene overstroomende vloed, en tot het *einde toe* (te weeten van de Weereld) zal'er kryg zyn, en VASTELYK BESLOOTENE VERWOESTINGEN. En in de helvt der weeke zal hy het slagtoffer en het spysoffer doen ophouden. En tot de voleindigen toe, die vastelyk beslooten is, zal de VERWOESTINGE uytgestort worden OVER DEN VERWOESTEDE.

Door zeer voortreffelyke Voorbeelden van twee Herders stokken *Nog nam Lieflykheid*, en *Hobbelim te zaamenbinders*, van

de Babyloniers is de Stad weeder opgerigt, en het volck in Judæa wedergebragt, en in de voorige overvloed hersteld. Dogh na de gevangenis, dewelke geschied is onder Vespasianus, en Titus en naderhand onder Adrianus, zullen de puynhoopen van Jeruzalem blyven tot aan de voleindiging der Eeuwen, schoon de Jooden zigh inbeelden, dat 'er een Jerusalem van Goud en Eedel gesteente weederom zal opgerigt worden.

(z) Coll. 2 Reg. XXIII. 14. 16. (a) C. XVI. 55. (b) Jes. VII. 8. 9. (c) Cap. IX. 26. 27.

Digitized by Google

van den waaren Herder Israëls naar een aller regtvaardigste toorn verbrooken, heeft de Heere by *Zacharia* voorafgebeeld (d) de EEUWIG DUERENDE AFSCHAFFING van het Sinaitisch verbond, in zoo verre daar door Israël alleen was aangenomen tot een byzonder Volk; en van de Broederschap tussen het overblyfzel van Juda en Israël, na de Babylonische gevankenisse tot een Volk vereenigd, zoo dat zy als *broederen* naderhand nooyt zouden t' zaamen woonen in den Lande, nooyt naderhand meer hebben eene Hoofdstad, nooyt eindelyk een en dezelve plaats van openbaaren Godsdienst, en eene algemeene uyterlyke Levitische dienst pleeging.

Ten laatsten, een *Boom*, wiens *wortel* van onderen *verrot* is, of welke te gelyk *met* zyn *wortel* is *uytgeroeid*, verworpen en ten eenen maale verdord, zal nooit weederom groen worden, nooit herleeven. (e). Maar zoodanig een *Boom* is ook een Profetische afbeelding, niet alleen van het voor eeuwig uytroejen der Philistynen, by Jesaia; (f) van Ephraim en het Ryk der Tien Stammen nooit weederom op te rigten, by Hosea, (g) en Amoreërs al lange verdelgd, by Amos (h) maar ook van het insgelyks voor eeuwig uytroejen van het *Joodsche Gemeene Best*, by *Jesaias* (i) niet alleen, maar ook voornaamentlyk by *Malachias*, (k) het zeegel der Profeten. Want deeze voorspeld dat er een *Dag* zal koomen, waar op wel den geenen, die den naam des Heeren vreezen de Sonne der geregtigheid zoude opgaan, maar ook, waar op, na des zelys opgang het Land der Jooden met den BAN zoude geslaagen worden

(d) Cap. XI. 6. 10. 11. 14. (e) Coll. Job. XVIII. 16. (f) Cap. XIV. 29. (g) Cap. IX. 16. (h) Cap. II. 9. (i) Cap. V. 24. (k) Cap. IV.

Digitized by Google

den: een Dag derhalven zoo GROOT en VREESLYK van der Jooden laatste uytroejing door de Romeinen, die als een BRANDENDE OVEN zoude verbreeken en doen versmelten het Joodsche Volk en Gemeene Best, zoo dat Hy hun NOGH WORTEL NOGH TAK zoude *overlaaten*. Daar de wortel nogh overig is, is hoop van eene nieuwe uytbotting. Daar een tak overig is, is hoop van eene nieuwe planting, maar daar nogh wortel nogh tak over gelaaten worden, blyvt voorwaar geen hoop van herstelling meer overig. (l)

Ik twyfel niet, of hier op zien ook de woorden van onzen Heer in 't Euangelium: (m) " Ziet uw Huys „ word u WOEST GELAATEN, en wederom, JE„ RUSALEM ZAL VERTREEDEN ZYN, „ (n) ingenomen, verwoest, bewoond, en in bezit genomen, van de HEYDENEN, Romeinen, Persianen, Saracenen, Papisten, Turken, en anderen eertyds van Israëls Gemeene Best vervreemde Volken, TOT DAT VERVULD, of *geeindigd* zullen zyn de TYDEN DER HEIDENEN, en van alle Volken der aarde, dat is tot den dag der Eeuwigheid; wanneer alle tyden een einde zullen neemen (o), en van de roepinge der Heidenen, en van de heilzaame bekeering van ieder in 't byzonder, en van de verdrukkinge der Kerke, en van de bewooning deezer Weereld van Gods onderscheide Volken, en van de Verdrukkeren der Kerke: en bygevolge, wanneer zy den „ Zoone des Menschen zullen zien koomen in eene „ Wolke met groote kragt en heerlykheid. (p)

Maar niet teegenstaande deeze *Eindeloose* uytroejing van het *gansche Land*, en Burgerlyke en Kerkelyke Regee-

(l) Coll. Dan. IV. 14. 15. (m) Matth. XXIII. 38. (n) Luc. XXI. 24. (o) Apoc. X. 6. (p) Vs. 25.

Digitized by Google

geering der Jooden; zoo BLYVEN er egter op aarde JOODEN, en tot deezen dag toe VOLHERD HET JOODSCHE VOLK, overal verstrooyd, in *Naam en Godsdienst*, ja ik zoude er haast bygevoegd hebben in 't aangezigt en gelaat, ONDERSCHEIDEN van alle andere Volken der Weereld.

Dit JOODSCHE VOLK BLYVT, zegge ik, door zoo veele qualen gedrukt, door zoo veele rampen verteerd, door zoo veele vervolgingen dikwils tot wanhoop gebragt, door zoo veele ballingschappen geslingerd, zoo dikwils geworpen uyt Steeden, Landen, Koninkryken zoo in 't Oosten als in het Westen, voor aller haat en bespotting bloot gesteld, wiens naam en Gedagtenisse, in de XI. eeuwe, de Soldaten met het kruys geteekend om het Heilige Land in te neemen, ten eene maal wilden verdelgen, (q).

Daar en boven dit Joodsche Volk blyvt zeer TALRYK. Teegenwoordig zyn er zeer weinige Samaritanen in Palæstina en Ægypten overig. Maar byna ontallyk is der Jooden meenigte, teegens welke (op dat ik dat van *Sedulius* hier over brenge,) (r) *nogh de helderen Sterren des Heemels*, nogh *het water indrinkende zand in getalen kunnen ophaalen.*

Van de Jooden, niet van de Christenen, gelyk *Huetius* meend (s), heeft *Rutilius Numatianus* gezongen.

Ach of Pompejus heir en Titus Oppermagt,
Het Joodsche Volk nooyt 't onder had gebragt;

Want

(q) Gurtler. Th. Proph. Cap. XXXVIII. p. 666. 667. (r) Sedul. lib. I. (s) Demonstr. Euang. prop. III. §. XXI. Itiner. lib. I.

Digitized by Google

Want de uytgeroeide pest verspreid zigh zeer, o wonder!
En 't overwonne Volk brengt haar vervolgers onder.

Hoe meer zy afgemaaid worden, hoe meer zy aangroejen, hoe meer zy onderdrukt worden, gelykeertyds in Ægypten, (t) hoe meer zy vermeerderen; gelyk die vissen, die teegen de stroom der wateren in swemmende, in de engtens van klippen ontallyk zaad uytschieten. En tot op deezen dag teelen zy kinderen en kinds kinderen, de krielen als wurmkens in meenigte in hunne huyzen. Alwaar zy ook zyn, zy groejen schielyk aan in een groote meenigte. Veele houden zigh op in Europa, meerder in Asia en Africa; ook zyn er in America, welke indien zy alle op eene plaats zigh ophielden, voorwaar geen volk zonde tegens hen het in getale kunnen ophalen. Zy zyn wel weinig ten aanzien van geheele volken, onder welken zy *verstrooid* leeven; opdat vervuld werde die Godspraak by Moses: (u) " Gy zult een *klein volksje* onder de Heidenen „ over blyven. „ Edogh alle te gelyk by malkandere genomen zynde, zyn ze gelyk het zand zonder Getal.

Eindelyk dit Joodsche Volk blyvt wel VERSTROOYD (v) onder alle volken, zoo dat er nauwlyks in de gansche Weereld een Land zy, daar de Jooden niet gekoomen zyn; het blyvt egter te gelyk altyd *van allen* ONDERSCHEIDEN. (w) De meeste volken uyt de twee en zeeventig, welke de Jooden optellen, en die uyt ieder

(t) Exod. I. 12. (u) Deut. IV. 26. 27. (v) Luc. XXI. 24. (w) Jes. XI. 11. 12. Act. II. 9. 10. 11.

Digitized by Google

der van die Voor-vaderen in 't Boek van Genesis gemeld, (x) hun oorsprong getrokken hebben, zyn buyten twyfel ganschelyk uyt gestorven, en anderen zyn in hunne plaats weederom aangegrooyd. Van hoe veel oude Volkeren is er heeden geene gedagtenis meer overig, ten zy in boeken. Als van de Amoriten, Jebusiten, Moabiten, Ammoniten, Amalekiten, Idumeers, Philistynen; en anderen, by voorbeeld, der Gottlien, Wandalen, Marcomanners, *Quaders* word geen eene voetstap (of gedagtenisse) in de ganische Weereld meer gevonden. En zoo er nogh eenige nakoomelingschap van hen meer overig is, is dezelve heede onder eene andere *naam* verborgen. De Volken van de Romeinen overwonnen zyn alle Romeinen geworden, zegd *Augustinus*, en gelyk zy in de magt, zoo zyn zy ook in den naam en bygeloovigheden der Romeinen over gegaan. Maar de JOODEN ALLEEN hebben hunne eige *naam* behouden, en zyn nooyt met eene Romeinsche naam verwaardigd geweest: (6) „ Dus zyn zy onder de Magt der „ Romeinen gebragt, dat zy egter de gedaante van *Jooden*

(x) Gen. X.

(6) Augustinus over Ps. LIX. 12. Wie erkend nu de Volkeren in het Roomsche gebied, wat waren zy? nadien zy allen *Romeinen* gemaakt zyn, en alle *Romeinen* genaamd worden. De *Jooden* blyven egter met een *teeken*, en zyn zoo niet overwonnen, dat zy van hunne overwinnaars verslonden wierden. Baronius in zyn Jaarboeken het eerste deel p. m. 693. op het jaar van Christus 72. Edogh 't geen tot der Romeinen naam behoord, Josephus de Jood zegd er dit van, de zagtzinnigheid der Romeinen heeft aan allen geen klein geschenk van hunne benaaming toegestaan, niet alleen van mannen in het byzonder, maar ook aan de grootste volken in 't gemeen: eindelyk de oude Spanjaarden, en Tyrheners en Sabynen worden Romeinen genaamd. Maar de *Jooden* alleen waar ter plaatse zy ook zyn, zegd men dat altyd *Jooden* genaamd, en nooyt met eene Romeinsche naam verwaardigd zyn. Zie Augustinus ook over Ps. XL. en in zyn Sermoenen *Kerkreeden* 334.

„ *den* niet verlooren hebben, en zoo zyn zy den Romei-
„ nen onderworpen, dat zy ook zigh houden aan de o-
„ verblyvsels van hunne wet. Want dogh zy werden
„ besneeden, zy onderhouden de Sabbathen, zy eeten ongezuerde brooden, zy houden zigh standvastelyk aan de wetten van Moses en overleeveringen der Vaderen; en dus blyven zy JOODEN, deeze naam als een naam van hun geslagt en Godsdienst te gelyk draagende tot deezen dag toe.

Voorwaar deeze zaak is aller oplettenheid en verwondering waardig. Want dit is het lot van de Menschelyke zaaken en volkeren deezer Weereld, dat niets van deeze dingen hier standvastig en eeuwigduerende zy.

Wat oorzaak derhalve, Toehoorders, van zoo eene ongewoone zaak, welke geen voorbeeld in de gansche Weereld heeft? *Niet* de HOVAARDY dezes volks, waar door het verre beneeden hunne waardigheid meend te zullen zyn, met andere volken der aarde vermengd te worden. Want dus zouden zy zigh den weg baanen tot eerampten, en zouden niet meer door de wetten worden uytgeslooten van des krygs en overheid-ampten, en anderen aanzienelyke bedieningen. (y) Weshalven het verwondering waardig is, waarom dit eerzugtig volk niet zegge met de Godloosen Vaderen by Ezechiel, (z) *wy zullen zyn als de Heidenen.*

Nogh ook *niet* het *geweld* of GEZAG DER HEERSCHERS Want deeze dingen zyn eertyds geweest de steunzels en schraagen van 'theidendom, en zyn heedendaags van het Muhammedendom, maar niet van het Joodendom. Want de Romeinsche Keysers hebben hun verbooden, dan eens de voorhuyd te besnyden, dan eens zelvs de wet van God te

(y) Baron. Tom. I. p. 693. (z) Cap. XX. 32.

Digitized by Google

te leezen, 't welk beide de Jooden onder hunne grooste verdrukkingen geteld hebben. (a). En hoe dikwils zyn zy niet door eene ontydige iever gedwongen te vuur en te swaard, om de Godsdienst van Moses te verzaaken? *Nogh* ook al voorders niet de GEMAKKELYKHEID VAN DE GODSDIENST; want de Godsdienst der Jooden is lastig door eene zeer groote toestel van Godsdienstige plegtigheden, en voornaamentlyk door de smertelyke besnydenisse. *Nogh* ook de zeer iedele verbeelding van de eeuwige Zaaligheyd ALLEEN aan de *Israeliten* van God te schenken. Want der meesten, niet der besten, gevoelen is, dat de Wet hun is gegeeven ook tot het tydlyke Leeven, niet tot de Dood, en derhalven dat het hun vrystaat, om de gemakken van het tydlyk leeven te bewaaren, zigh een Christen of Turk veinsen te zyn. (b) *Nogh* ook eindelyk de HOOP van 't GEBIED over de gansche Weereld t' onder te brengen door den MESSIAS; wiens heerlykheid en heerschappye de Jooden alleen zouden deelagtig zyn. Want deeze hoop is al lange door zoo veele valsche Christussen te leur gesteld, dat zy byna verbrooken en vernietigd schynd by de Jooden, van dewelken sommige de komste van Messias, schoon maar een aardsch kooning, uyt het getal van de grond artikelen des geloovs geen zwaarigheid gemaakt hebben uyt te schrappen. (7)

En

(a) Cunaeus de Rep. Hebr. Lib. I. cap. XVIII. (b) lib. Cosri p. 69. 70.

(7) *Abarbanel* heeft in ספר ראש אמנה *in het boek van het Hooftstuk des geloovs*, in de Latynsche Taal overgezet door Gulielmus Vorstius, geschreeven, Hoofdst. II. en III. dat *Rabbi Chasdai* in zyn boek, *Or Adonai*, en *R. Joseph. Albo*, in zyn (boek) *Hikkarim*, eenige zwaarigheid gemaakt hebben teegen de leer van Maimonides, die onder de noodzaakelyke artikelen des geloovs geteld heeft die van de toekomste van de Messias. Daar is, zegd hy twyfel over de 12. de *Artikel*, waar in die Rabbi de toe-

 komste

En zoo wy toestonden, dat alle deeze dingen zoo eeven gemeld, en voornaamentlyk deeze hunne zeer ydele *hoop* eenigermate oorzaak is van het tot nogh toe volherdende *Joodendom*; alle deeze dingen hebben egter niet kunnen uytwerken, dat deeze Jooden, door de daaglyksche opvolging der gebooren wordende in de plaats der stervenden, in zoo groote getale overal zoo bestendig leeven zouden op de aarde.

Hier moet men derhalven naar eene ganschie andere oorzaak zoeken. 't Is God in den Heemel, die dit Volk tot hier toe voor ondergang bewaard, en veeler teegenstrydige poogingen verydeld heeft.

Dit heeft een geleerd Schryver van 't boek *Cosri* (c) zelvs onder de verblinde Jooden kunnen zien „ Die ons „ (zegd hy) in deeze staat van onze verstroojing en ge„ vangenis bewaard, is אל חי *el chai* DE LEEVENDI„ GE GOD. Want anders zoude men, niet kunnen „ uytdenken, hoe eenig volk in dusdaanige gevangenis „ koome, en niet IN EEN ANDER VOLK VER„ ANDERD WERD, voornaamentlyk wanneer ZOO „ een GROOTE LANGDUURIGHEID VAN TYD „ hier by koomt. Voorwaar deeze uytkomst der zaaken met den inhoud der Profetische Schriften overeen

koms-

komste van de Messias voor een artikel opteld; om dat, als schoon het geloove desselvs waaragtig is, egter dit geloov geen grondslag zal zyn, zoo dat om des zelvs om verwerping de Wet zoude vervallen. En voorwaar wy vinden in 't Hoofdst. *Cheleek* fol. 98. dat R. Hillel zegd, *de Israeliten hebben geen Messias, om dat zy den zelven reeds verkreegen hebben ten tyde van Hiskias*; ook past het niet te zeggen; dat R. Hillel uytgeslooten is van de gemeinschap der Wet, en dat hy de wet verloochent heeft; om dat zy in de Gemara hem *Rabbi* noemen, en verhaalen de verloeyering uyt zyn mond: en dit leerd, dat het geen geloovs artikel is. Zie ook Hoofdst. XIV, en de Aanteekeningen op hetzelve.

(c) p. 108.

koomende, leerd klaarlyk, dat de zeer WYZE RAAD en zeer MAGTIGE HAND van GOD ALLEEN tot hier toe het volk, dat by allen gehaat is, bewaard heeft. De alweetende God heeft getuygd, zegd R. *Lipman*, (d) *ik zal de Jooden niet ganschelyk verderven*, maar hy heeft 'er de plaats niet bygevoegd. 't Is egter zeer waardigtig, 't geen dat boosaardig mensch gezegd heeft. Dit heeft God getuygd in het geheim Boek van Mozes en de Profeten, in meer dan eene plaats. Ik zal nu niet bybrengen den BRANDENDE en NIET VERTEERDE BRAAMBOSCH, van Moses gezien op den berg Horeb. Nogh ik zal hier niet ophaalen HET VLIES VAN GIDEON, 't geen droog bleev die gansche tyd, wanneer de overige aarde door den dauw des Heemels was overstort en bevogtigd: op dat men niet zegge, dat deeze Profetische Voorbeelden, meer volgens de gissing van een menschlyk verstand als volgens de Godlyke uytlegging van my verzonnen zyn. (e) Laat liever de naakte waarheid luyd keels roepen, voorligten, en tot de toegestopte ooren indringen, en alle pooging van teegenspreekers verstroojen.

Ziet hier Godspraaken, niet onzeeker, niet dubbelzinnig, niet onlangs voortgebragt, maar zeer oud, allerzeekerst, en allerklaarst, van de JOODEN NIET GANSCHLYK TE VERDERVEN. Dusdaanig is die Godspraak, die wy vinden in *Leviticus*, (f) welke, zoo dikwils als de Jooden dezelve in hunne Synagogen leezen, zyn zy gewoon uyt ter mate zeer op te springen en vreugd te bedryven. (g) „ Ende hier en boven is dit „ ook; als zy in het land hunner vyanden ('t zy Chaldeen 't zy

(d) Wagenseil. tela ignea Satanæ p. 113. 240. 241. (e) August. de Unit. Eccles. C. v. Tom. IX. p. 233. 234. edit. Bened. (f) Cap. XXVI. 44. (g) a Lapide in loc.

„ 't zy Romeinen) zullen zyn, zal ik hen NIET VER-
„ WERPEN, NOGTE VAN HEN WALGEN, OM
„ EEN EINDE VAN HEN TE MAAKEN vernie-
„ tigende myn verbond met hen: want ik ben de Heere
„ hunne God. Naamentlyk door welk Verbond God aan Jacob, niet aan Esau, beloovd heeft, een talryk zaad gelyk het *stof der Aarde*, 't welk zoodaanig zoude worden door eene zeer lange reeks van nakoomelingen, welke niet zoude ophouden, of schoon de Weereld *duyzend geslagten* verduerde, 't geen egter geenzints waarschynlyk is. (8) Wanneer 'er dan in het agt en dertigste vers ge-

(8) Psalm CV. 8. *hy gedenkt in eeuwigheid aan zyn verbond, aan het woord dat hy bevoolen heeft tot in duyzend geslagten.* Want het getal van duyzend gaat verre het getal van alle geslagten te booven, welke geweest zyn van den beginne der Weereld, of welke zyn zullen tot aan des zelvs einde: om dat, op wat wyze men een geslagt neeme, ook alleen voor vyftien jaaren, in welke leevtyd de mensch begind te kunnen voorteelen, welke de kleinste geduurzaamheid is; is het niet geloovlyk, dat de Weereld van de eerste schepping af aan, tot aan de laatste voleindiging duyzend geslagten dueren zal, dat is vyftien duyzend jaaren, overmids de H. Johannes in zyn eerste briev, het II. Hooftst. aan het 18. vers. zegd, dat het nu de *laatste uure* is: en egter zyn 'er nogh geen ses duyzend jaaren voorby gegaan, gelyk *Bellarminus* niet kwaalyk geschreeven heeft. De Digter in den CV. Psalm: *vs.* 8-12. heeft voornaamentlyk zyn oog op twee verbonds belovten den Eerstvaderen gedaan, te weeten van de besitting van het Land Canaan vs. 11. en van het Talryk Zaad; waarom hy 'er vs. 12. byvoegd, wanneer zy *weinige menschen in getal* waren. Van 't woord des Verbonds, waar door hy een talryk zaad beloovt heeft, zegd hy vs. 8. dat hy bevoolen of plegtelyk verkondigd heeft dat het zoude dueren tot in *duyzend geslagten*; dat is, *in zeer veelen, ja in allen*, of in *het duyzenste geslagte*, dat is, zoo de Weereld zoude dueren *tot aan het duyzenste geslagte*, zoo zal God gedagtig zyn, aan zyn verbond van het toekoomende talryke zaad van Jacob. Hoedaanig een vergrootende manier van spreeken men leest by *Nah.* III. 16. en in de H. Bladeren dikwils gebruykt word in onderstellige spreekwyzen. zie: 1. Cor. IV. 15. en vergelyk Exod. XX. 6. Sommige Jooden verstaan door אלף דור; dat door *duyzend geslagten* vertaalt is, den *Oversten of Prinse van het geslagt*, *Abraham*, wien de belovte gedaan is.

Digitized by Google

van het zelve ses en twintigste Hoofdstuk van Leviticus gezegd word „ maar gy zult OMKOOMEN onder de „ Heidenen, en 't land uwer vyanden zal u verteeren. Soo is dit te verstaan van een ieder in 't byzonder, die sterven zouden in het vyandelyke land en al een groote menigte uytmaaken, en niet van het volk zelvs; of indien men het verstaan moet van het volk, moet men het verstaan niet van *Juda*, maar van *Israël* der tien stammen. Want Israël (uytgezonderd weinige die onder de Jooden vermengd zyn geweest) door Assyrie en Medie verstrooyd zynde, allengskens onder eene ontallyke meenigte van vreemde volkeren verduysterd, is geheel en al, gelyk een beek in de zeer wyde Zee, eyndelyk verdweenen. Gelyke twee Godtspraaken koomen ons ook voor in *Deuteronomium.* (h) de eerste luyd aldus. „ Wanneer gy in angst zult zyn, en u alle deeze dingen „ zullen treffen, in het LAATSTE DER DAGEN „ zult gy wederkeeren tot den Heere uwen God. Want „ God, de Heere uwe God (is) barmhertig, hy zal U „ NIET VERLAATEN NOGH VERDERVEN, „ want hy zal het verbond uwer Vaderen, dat hy hun „ geswooren heeft niet vergeeten. De andere is deeze (i). „ Ik hadde byna gezegd in alle hoeken zal ik ze verstroo- „ jen: ik zal HUNNE GEDAGTENISSE VAN ON- „ DER DE MENSCHEN DOEN OPHOUDEN: TEN „ ZY ik de toornigheid des vyands schroomde, dat hun- „ ne vyanden het moogen weeten, op dat zy niet zeg- „ gen; onze hand is hoog geweest, en de Heere heeft „ dit alles niet gewrogt. Niet minder doorlugtig zyn de getuygenissen der Profeten, van de Jooden niet geheel te verderven. Laat ons God eens hooren by *Jesaias* (k) „ Om mynes naams wille zal ik lankmoedig zyn, en

(h) Cap. IV. 30. 31. (i) Cap. XXXII. 26. 27. (k) C: XLVIII. 9.

Digitized by Google

„ en om mynes roems wille zal IK MY U TEN
„ GOEDE BEDWINGEN, OP DAT IK U NIET
„ UYTROEJE, of een TEEKEN AAN U STELLE,
„ OPDAT GY NIET UYTGEROEJD WERD; wan-
„ neer er een zinspeeling was op *Cain*, (l) den broeder moor-
„ der van God met een teeken geteekend, op dat niemand,
„ die hem mogte vinden, hem zoude dood slaan: „
den welke, omswervende, en vlugtig op aarde, die men
NIET MOGT DOODEN, en ten dien einde gestadig
met een TEEKEN om doolende, de Ouden en inzon-
derheid *Augustinus* gemeend hebben geweest te zyn een
uytmuntend *voorbeeld* der *Jooden*, vervloekt, overal
met het *teeken* der besnydenisse in het vleesch, met het
teeken der Wet in hunne handen, met het *teeken* van de
Godlyke toorn in de uyterste rampen, dewelke zy uyt-
gestaan hebben, en tot nogh toe lyden; omswervende,
en die men *niet mogte dooden*, opdat zy ook hier op
aarde zeer zwaare straffen zouden dragen, om het bloed
van hunnen regtvaardige broeder, de Messias.

Laat ons ook *Jeremia* (m) eens hooren: " Zoo zegd
„ de Heere, die de zonne geeft ten ligte des daags,
„ ende de ordeningen der maane, en der sterren ten ligte
„ des nagts, die de zee klooft dat haare golven bruy-
zen, Heere der Heirschaaren is zyn naam: *indien deeze*
„ *ordeningen van voor myn aangezigte zullen wyken*,
„ spreekt de Heere, ZOO ZAL OOK HET ZAAD
„ ISRAELS OPHOUDEN, DAT HET GEEN VOLK
„ ZY VOOR MYN AANGEZIGTE, ALLE DE
„ DAGEN, spreekt de Heere, indien de Heemelen daar
„ booven kunnen gemeeten, en de fundamenten der
„ aarde

(l) Gen. IV. 15. (m) Cap. XXXI. 35. 36. 37.

Digitized by Google

„ aarde beneeden kunnen doorgrond worden; ZOO „ ZAL IK OOK HET GANSCHE ZAAD ISRA„ ELS VERWERPEN, om alles, dat zy gedaan heb„ ben, spreekt de Heere.„ (n) Gelykerwys de orde der sterren des Heemels niet zal veranderd worden voor het einde der Eeuwe, en de baaren der bruyzende zee altoos naar het strand zullen gerold worden, zoo zal het Zaad Israëls, te weeten van het vleeschlyk (Israël), waar van hier klaarlyk gehandeld word, eeuwig duerend zyn, en nooyt ophouden. Ja gelyk het onmoogelyk is, dat de Heemelen van de Menschen gemeeten worden, of de fundamenten der aarde doorgrond worden; zoo is het onmoogelyk, dat de Jooden in den Lande niet overig blyven, ja dat zy niet zyn EEN VOLK door wetten en inzettingen des leevens ONDERSCHEIDEN van andere volken, tot dat het zelve in het einde der dagen tot Messias bekeerd, zynen Koninkryke geen geringe luyster byzette.

Laat ons nogh hier by voegen de Profeet *Hoseas*, (o) die, naar dat hy voorzegd hadde, dat het huys Israëls zoude zyn LO RUCHAMA, GEEN ONTFERMDE, maar voor eeuwig verdorven worden, daar en teegen voorzegd hadde de wederbrenginge van het huys van JUDA uyt de gevankenis der Chaldeen, profeteerde van de uyt Babel weêr gekeerde Jooden, dat zy na het verwerpen van de Messias zouden zyn LO AMMI GEEN VOLK, en dat zy in deeze staat zeer lang volherdende, in meenigte zouden gelyk zyn aan het ontelbaar zand: " Ende zy speende (zegd de Profeet,) „ lo Ruchama ende ontving, en baarde eenen Zoon

„ En

(n) Gen. X. (o) Cap. I. 8. 9. 10.

„ En hy zeide noem zynen naam LO-AMMI, want gy „ lieden zyt *myn Volk niet*, en ik zal de uwe niet zyn, „ NOGHTANS ZAL HET GETAL DER KINDE- „ REN ISRAELS ZYN ALS HET ZAND DER „ ZEE, DAT NIET GEMEETEN NOGH GE- „ TELD KAN WORDEN; „ te weeten van eenig Mensch. 't Geen Archimedes en Archytas te vergeevs onder noomen hebben (p). Eindelyk laat ons *Amos* (q) eens hooren. " Ziet de oogen des Heeren zyn tegen dit „ zondig Kooninkryk, dat ik het van den aardboodem „ verdelge; BEHALVEN DAT IK HET HUYS JA- „ COBS NIET GANSCHLYK ZAL VERDELGEN, „ spreekt de Heere. Want ziet ik geeve bevel, en ik „ zal het huys Israels ONDER ALLE DE HEIDE- „ NEN DOEN OMSWERVEN, gelyk als zaad GE- „ SCHUD WORD (heen en weer bewoogen) in eene „ KOORNWAN, zoo dat GEEN STEENKE (of „ GRAAN) TER AARDE VALLE. „ De Profeet voorspeld de verstroojing van het Volk onder alle Heidenen, en des zelvs schudding als in eenen wan, zonder ziels of lighaams rust zullende omzwerven van het eene Volk tot het ander Volk, uyt Asia naar Europa, naar Spanje, Frankryk, Brittannie, en van daar wederom voort gedreeven tot andere; dat egter blyven zoude in de HAND des Heeren, die zorgvuldiglyk dus dit verworpen Volk zoude BEWAAREN, dat, om zoo te spreeken, er *een een graantje*, ja zelvs *geen steentje* uyt die *wan* op aarde zoude vallen. En dit zoude geschieden, na dat de Heere geheel en al zoude geweeken zyn uyt het binnenste vertrek des Tempels,

(p) Horat. lib. 1. Carm. Ode. 28. (q) Cap. IX. 8. 9.

Digitized by Google

pels, en dit, ja het ganſche gebouw van het Gemeene Beſt, VAN BOOVEN en BENEEDEN tot de grond toe zoude verdelgd zyn (r).

Wild gy nogh meerder Voorzeggingen, Toehoorders, van het NIET TEN EENEN MAAL UYTROEJEN DER JOODEN? uyt de bygebragten, meen ik, merkt gy genoeg, dat geen andere oorzaak van het behouden volk zy, als God in den Heemel, de God Abrahams, Iſaacs, en Jacobs. die is de behouder niet alleen van het geeſtlyk Iſrael, maar ook van het vleeſchlyk tot op deezen dag toe.

God bewaard dit Volk niet, op dat hy ten gevalle des zelvs WONDEREN ZOUDE DOEN IN HET MIDDEN DER VYANDEN, gelyk eertyds in Ægypten geſchied is; 't geen de zeer dwaaze verzinning geweeſt is van *R. Lipman* (s): want God heeft geene wonderen gedaan ten gevalle van dit verworpen Volk al van de verwoeſting des Tempels af, maar heeft zeer veele andere blyken gegeeven van zyne gramſchap (9), welke die WON-

(r) Vſ. 1. 2. 3. (s) Wagenſeil. tela ignea Satana p. 113.

(9) Tzeph. II. 8. 9. *Ik heb de beſchimpinge Moabs gehoord, en de ſcheld woorden der kinderen Ammons, daar meede zy myn volk beſchimpt hebben, en hebben zigh groot gomaakt teegen der zelver land palen, daarom (zoo waaragtig als) ik leeve, ſpreekt de Heere der Heirſcharen, de God Iſraëls: Moab zal zeekerlyk zyn als Sodom, en de kinderen Ammons als Gomorra:* enz. Over deeze plaats (ſchryvt) *Hieronymus* aldus; " Laat ons hen dan eens vragen, waarom God voornaamentlyk „ deeze Volken ſtraft, en niet de ganſche Weereld, waarin de Jooden „ wyd en zyd verſtroojd zyn. Want indien Moab verdiend beſtraft „ te worden, de Jooden beſchimpende, en de kinderen Ammons en „ de overige volken in den omtrek: Waarom word Frankryk niet „ beſtraft? Waarom worden de Brittanniers niet gedreigd? Waarom is „ Spanje van die ſtraffe vry? Om wat reden word niets van Italien „ gezegd? Waarom ſwygt men van Africa? en om het in eens te „ zeggen, naar dien de ganſche Weereld de Jooden heeft gevangen

Digitized by Google

WONDERLYKE en WONDERBAARLYKE zaaken zyn, welke hy met dit Volk onophoudelyk doen zoude, volgens de Voorzeggingen van Moses (t), en Jesaia, (u) maar veel eer God bewaard het Joodsche Volk, opdat DIT VOLK zoo LANG BEWAARD zynde, *een groot en eeuwig duerend* WONDERWERK van de Godlyke Voorzienigheid zoude zyn, een wonderbaarlyk Schouwspel van de Godlyke gramschap; eindelyk een groot bewys van de Godlykheid der Schrivtuer en Christelyke waarheid.

De Jooden niet ganschelyk uytgeroeid, zyn GETUYGEN van de Godlyke VOORZIENIGHEID (v). Want dogh deeze dingen geschieden dus niet by geval, of door een zeeker blind noodlot, 't geen immers niemand zeggen zal, die zoo merkwaardige uytkomsten met de Godspraaken der oude Profeten vergeleeken heeft. Een ieder JOOD roept ons, door het beschouwen van hem, toe, dat er een God is, die toekoomende dingen van eeuwigheid voor af weet, en een zeer vrymagtig bestierder en Heer van alles is, een zeer *Regtvaardig* Rigter van alle Menschen, en een zeer streng wreeker van de zonden zynes Volks. Want dogh die zelve God, die voor zoo veele eeuwen de toekoomende gevallen geschreeven heeft door Moses en de Profeten, die steld ook dezelve dingen daar, door zyn al vermoogen. En wel ten dien einde heeft God van te vooren die dingen laaten beschryven, op dat de Menschen zouden gelooven dat hy is de HEERE,

„ gehouden: in wat hebben die volken alleen zoo een groote misdaad „ begaan, die in des zelvs omtrek zyn, om voornaamentlyk alleen ge„ naamd te worden?„ Zie ook *Wagenseil Vierige pylen des Satans*, en de weederlegging van het Gedigt van Lipman pag. 241.

(t) Deut. XXVIII. 59. (u) Jes. XXIX. 14. (v) Coll. Jes. XLIII. 10. 11.

Digitized by Google

HEERE, wanneer die voorzegde dingen zouden gebeuren. (w) Daar en booven zy zyn GETUYGEN VAN HET GODLYK GEZAG van MOSES en de PROFETEN, 't welk zy in hun zelve op de aller overtuygenste wyze aan alle stervelingen betoogen. De Jooden houden zigh halstarrig aan de Mosaische Godsdienst, zigh niet onttrekkende voor de zelve te sterven, ja bidden daaglyks met ernstige gebeeden van de hoogste Majesteit om de herstelling des zelvs, hoe lastig die ook weezen mag. Waar van voorwaar geen andere oorzaak kan verzonnen of bygebragt worden, als een aller sterkste overreeding, hunne gemoederen ingeprent, dat God is de insteller van hunne wetten. Welke stoffe de Doorlugtige Grotius uytmuntend behandeld heeft (x).

Na de Babylonische Gevankenis hebben zy zigh onthouden van alle afgodery, en ook tot nogh toe vervloeken alle Jooden dezelve. Waar in een kenteeken is, dat hunne Voor-ouders onderweezen door de vervulling zelvs der Voorzeggingen, gedaan voor die Babylonische Gevankenis, erkend hebben de waarheid en Godlyke oorsprong van de Wet en Profeten. Daar en booven de Jooden zyn onze Boek bezorgers, door welker zeer getrouwe voorzorge, zelvs over kleinigheeden gaande, de Bybel Boeken onbeschadigd zyn bewaard (y). Daar beneeven zy draagen de Goddelyke Boeken, waar uyt de kwaadaardige lastering der Heidenen, dat de Christenen de Boeken van Moses en de Profeten na de uytkomst der zaaken, eeven gelyk de Gedigten der Sibyllen, zelvs geschreeven hebben, kragtig kan weerlegt worden. Op welke laster taal de groote Augustinus uytmuntend en dik-

(w) Coll. Jes. XXX. 8. en XLVIII. 3. 4. (x) De Verit. Relig. Chr. p. m. 21. 22. 33. (y) Cunæus de Rep. Hebr.

Digitized by Google

dikwils in zyne werken geantwoord heeft, wanneer hy zegd; een Jood draagd den Bybel, een vyand zynde, den Bybel hem van ouds van zyne Voor-ouderen toevertrouwd, waar uyt een Christen kan gelooven, en de Heidenen weerlegd worden.

Eindelyk zy zyn GETUIGEN, die klaarlyk bevestigen, dat de BELOOVDE MESSIAS allang gekoomen is, en dat die is onzen JEZUS DEN NAZARENER. Om den MESSIAS, die tot zynen Tempel koomen zoude, en op dat hy in zyne toekomste zoude kunnen onderscheiden worden als het zaad van Juda, en de Zoone Davids, heeft het Gemeene Best der Jooden, door de wonderlyke voorzienigheid Gods, en door een te vooren ongehoord voorbeeld, vyftien eeuwen lang gestaan. (z) Maar ook OM den zelven MESSIAS, opdat betoond werde, dat de wensch der Heidenen gekoomen is, heeft God het Joodsche Gemeene Best omgekeerd, en egter tot nogh toe de verstroojde Jooden niet verdelgd, op dat zy zouden getuygen blyven van het afgeschafte kooninkryk en schaduwagtig Priesterdom. Want zoo dikwils zy ons teegen koomen, uyt hun Vaderland en Stad verjaagd zynde, zonder tempel en zonder offerhande in de Weereld omswervende; zoo dikwils verzeekeren zy ons als door een schreeuwend stilswygen, dat de beloovde Messias al lang gekoomen is, en dat hy is onzen Jezus den Nazarener. Voorwaar de Stad verdelgd en de tempel tot de grond toe afgeworpen zynde, heeft God de Levitische slagting der offerdieren met de daad afgeschaft, en heeft voor eeuwig het slagt-offer en spys-offer doen ophouden. (a) Want indien God dit niet

(z) Coll. Jes. XLVI. 3. 4. Dan. IX. 17. Mal. III. 6. (a) Dan. IX. 27.

Digitized by Google

niet voor heeft gehad, waarom heeft hy de bediening van de Mosaische Godsdienst aan eene plaats verbonden, en waarom heeft hy deeze plaats wederom door een onherstelbaare slag omgekeerd? zeeker om geene andere reden, als op dat hy voor eeuwig die schaduwagtige en bloedige Godsdienst zoude afschaffen. Zeekerlyk door geene andere zaak, als door deeze is het meer kenlyk geworden dat Jezus is de CHRISTUS, die VORST die *uytgeroeyd moest worden*, en het *Lighaum* der Levitische schaduwen, om welken voor te beduyden en af te schaduwen, het Priesterdom en de Tempel alleenlyk dienden. Gewisselyk op deeze wonderlyke zaak hebben de Heidenen niet gelet, ten tyde van *Augustinus* vraagende, waarom de God der Hebreen hen niet geholpen heeft, op dat zy van de Romeinen niet onder het juk gebragt wierden. (b) Want God zelvs is niet overwonnen in zyn overwonne volk, wanneer hy hun Kooningryk en Priesterdom den Romeinen heeft toegelaaten om te overweldigen, om dat die beide na de komste van de Schilo, en van de Priester naar de ordeninge van Melchizedek, niet langer konde nogh moeste staan blyven.

En dit niet alleen GETUYGEN de tot noghtoe elendige Jooden, maar ook dat Christus is de WAARAGTIGE en HOOGSTE GOD, en de EUWIGE en NATUERLYKE ZOON DES VADERS. Want de oorzaak van zoo eene langduerige ramp en volherdende Toorn Gods kan niet anders zyn als een groote misdaad, en zeekere zeer zwaare en ongehoorde zonde. Dogh deeze misdaad is niet die uyterste verdorvenheid der zeeden, welke men gezien heeft in hunne voorouderen, voor de verwoesting der Stad, welke *Josephus* alleen aanhaald, en moo-

(b) De consensu Euang. lib. 1. cap. XIII. p m. 7.

moogelyk al te zeer vergroot, op dat hy de waare oorzaak met meerder schyn zoude ontveinsen.

Want dogh de ontydige iever voor de Godsdienst der voorouderen scheind ook geleegentheid tot zoo veele moorden, en beroovingen, en andere snoode bedryven gegeeven te hebben. En heedendaags zyn zy niet slimmer als veele Christenen in bedorven zeeden, aardsgezintheid en ontugtigheeden, waar van ook gewaagd word in den Talmud. Het beste gedeelte van hen is daaglyks omstryd beezig om Godt te verzoenen, door gebeeden, vasten, en heilige liederen. Het gansche Joodsche Volk derhalven staat schuldig aan een andere zeer zwaare misdaad, welke niet zoo zeer is een verderv in de zeeden, als wel een OPSETTELYKE DWAALING IN GODSDIENST, en in de verborgendheeden van het allerheiligste geloov. Alwaaromme de *verblindheyd* en *verdoysterdheid* van hun *herte* als de oorzaak van alle deeze rampen gesteld word by *Jesaias* (c) meer dan op eene plaats. Eflogh deeze verdervlyke dwaaling in de Godsdienst moet zyn of AFGODERY of ONGELOOVIGHEID. 'T is geen *afgodery*, waar van zy, met hunne vaderen uyt Babel weedergekeerd zynde, een afschrik hebben, en meer dan iets verdervlyks schuwen. 'T is derhalven ONGELOOVIGHEID, niet zoo zeer omtrend het woord der wet, als des *Euangelium*, betoond in de moetwillige verwerping van de GODDELYKE ZAALIGMAAKER en IMMANUEL, en in de OMBRENGING zelvs van de ZOONE GODS, als een GODS LASTERAAR, om dat hy met ernst betuygd hadde, dat God eene natuerlyke en eigen zoon hadde, het zelve Goddyke weezen met en van den Vader bezittende, en dat hy

(c) Cap. VI. en XXIX.

Digitized by Google

hy die (Zoone) was. Dit is de oorzaak van zoo groot een toorn Gods, de lastering van de Heilige Israels, de verwerping van den Heere onze Geregtigheyd, en het wreedelyk ombrengen van den Heer der Heerlykheid. Zy daaglyks God biddende worden niet verhoord, niet om dat zy heeden niet weeten de regte uytspraak van de naam Jehovah, gelyk de Rabbynen beuselen. (10) Maar om dat hunne handen bezoedeld zyn met het bloed van den Zoone Gods en hunnen Heemelschen Kooning, 't welk zy met een uytzinnig geschreeuw en getier over hun en hunne kinderen gebeeden hebben, schreeuwende, (d) ZYN BLOED ZY OVER ONS en OVER ONZE KINDEREN. Voor deeze hunne moord draagen zy de straffe, en betaalen hun begaane misdaad aan Christus den Zoone Gods, als met zyn bloed ter wraake besprengd zynde, gelyk *Prudentius* naar waarheid getuygd. Zy hebben wel niet geweeten dat het den Heer der Heerlykheid was; maar door hunne eige schuld. Want het was een gansch moetwillige onweetenheid, en gemakkelyk te boven te koomen uyt de Leer van Moses en de Profeeten, en derhalven

(10) *Theod. Hakspanius* in *Syllage disp.* de *Nom. Dei. Disp.* 1. §. 57. zegd: In het Boek Jalkut, op de woorden van *Ps.* XCI. 14. „ *Ik zal* „ *hem verhoogen om dat hy myuen naam kend*, teeken'er zy dus over aan „ volgens de zin der woorden. Waarom bidden de Israeliten in „ deeze eeuw en worden nochtans niet verhoord? om deeze „ reden, om dat zy niet weeten schem hammephorasch, (de naam „ יהוה *Jehovah.*) Dogh egter in die aanstaande gelukkige eeuw (naamentlyk van de Messias) zal die Heilige gezegende (dierhalve gelukkige en magtige God) hen dit (als in zyn geheel) openbaaren, gelyk „ gezegd is, Esai. LII. vs. 6. *hierom zal myn volk mynen naam kennen, dan zullen zy bidden, en verhoord worden*, gelyk aanstonds volgd naamentlyk in den XCI. Psalm. vs. 14) *hy zal my aanroepen en ik zal hem verhooren. enz.*

(d) Matth. XXVII. 25.

Digitized by Google

ven deeze opzetlyke onweetenheid vermeerderde eerder de schuld als zy de zelve verminderde. Deeze sonde is wel vergeeven aan die uytverkooren verlooren schaapen van het huys Israels, wanneer de zoon aan het kruys bad „ (e) „ Vader vergeef het hun, want zy weeten niet wat zy „ doen: (f) maar geenzints is dit aan het gansche booze en ongeloovig volk vergeeven. Derhalven is het vonnis van de Heemelsche Vuerschaar het zelve, waar dooraan de eene zyde de Jooden ter uytroeying en verstroojing, en tot deeze eeuwigduerende ballingschap verweezen zyn; en aan de andere zyde onze gekruyste Jezus is verklaard en bepaald de waare Messias, en eigen en eeniggebooren Zoone Gods te zyn, niet naar het vleesch, maar naar den eeuwigen Geest zyner allerheiligste Godheid, en dus met een van de misdaad van *Godslastering* vry gesprooken. (g) De Jooden zyn derhalven heeden dus GETUYGEN, en van hunne eygen BOOSHEID, en van de WAARHEID, van onze *Christelyke Leere*, en hierom worden zy niet uytgeroeyd, (h) op dat het Christelyk geloov op Aarde niet beroovd werde van deeze ontwyffelbare getuygenissen van haare waarheid.

Dit zyn de oorzaaken, Toehoorders, van de *Bewaaring* der Ellendige Jooden, en waarom zy tot op deezen dag toe, met deeze zeer vasthoudende boejen van de Roomsche gevangenis gekluysterd blyven. De Jooden zien wel deeze uytwerksels, maar staan verbaasd over de oorzaaken derzelven. De overmagt van menschen, zeggen zy, en hunne boosaardigheid en heerschzugt, zyn de oorzaak, van onze aanhoudende rampen. Maar de Velt-Heer

(e) Luc. XXIII. 34. (f) Lipman apud. Schotan. p. 92. (g) Rom. 1. 3. 4. (h) Aug. in Ps. LIX. 12.

Digitized by Google

Heer zelvs der Romeinen by *Philostratus* (i) is genoodzaakt geweest te bekennen dat hy zyne handen geleend heeft aan God, die zynen toorn wilde openbaren en uytstorten over dit volk. „ Wie geevt Jacob ter plunderinge over „ en Israel den rooveren, is het niet de Heere? teegens „ wien zy gezondigd hebben. (k) Onze zonden derhal„ ven, zeggen zy al verders, maaken ons onderheevig aan deeze groote toorn Gods. Maar welke sonden? zy onderhouden de Sabbathen, zy dienen geenen afgoden, zy verbranden hunne kinderen niet voor den Moloch, ja zy leeven nu zeediger als voorheen, en egter worden zy zwaarder gestraft. Maar 't geen volgd, Toehoorders, gaat alle onzinnigheid en godloosheid te boven, zy zeggen, dat de zeer buytenspoorige euveldaad van hun volk deeze is, dat er een uyt hen geweest is, die GEZEGD HEEFT DAT HY GOD WAS (l). Zy willen dat dit gruwlyk schelmstuk van Gods voorzien zynde de bron is van alle de rampen van de nakoomelingen van Adam, en schreeuwen dat deeze misdaad, begaan van *Jezus den Nazarener*, uyt het volk der Jooden (zynde), de oorzaak is van hunne tegenwoordige ellende. Eeven als of 'er niet meer zeer dwaaze menschen geweest waren, die voor Goden wilden gehouden worden, welker dolheid eger geen oorzaak geweest is van zoo Groote rampen onder deeze volken. En naardien de overste der Jooden gemeend hebben dat het van hunne pligt was die Godlastering met de allerzwaarste straf des kruyses te straffen, en naardien de schare zelvs met verontwaardiging geroepen heeft, (m) *neemt (hem) hem weg, neemt (hem) hem weg,*

kruys

(i) In vita Apollon. lib. V. c. XIV. (k) Jes. XLII. 24. (l) Christ. Schotan in vindiciis Christ. Ver. contr. Jud. p. 83. 84. (m) Joh. XIX. 15.

Digitized by Google

kruys hem, *kruys hem*: wat reden van de Godlyke Geregtigheid zoude toelaaten, dat zy in zoo harde en wreede straffen ingewikkeld zouden werden, die geenzints deel gehad hebben aan de zelve misdaad, maar het zelve met hert, mond, en alle hunne daaden verfoeyd hebben? maar om te zeggen zoo als waarlyk de zaak is; ô *Jood*! Hy *heeft zigh* tot geen God GEMAAKT; maar heeft zigh door zyne wonderwerken onteegenzeggelyk beweezen te zyn een Godlyk Verlosser. De ongehoorde Wonderen van hem gedaan, zyne Opstanding uyt den doode, de Bekeering der Heidenen, de Verstroojing der vyandige Jooden, het in brand steeken van hun Stad roepen als met luyder stemme uyt, dat *Jesus* door een alleronregtvaardigst Vonnis als een *Godslasteraar* is veroordeeld, dat hy waaragtig God is, ende natuerlyke en eeuwige Zoone Gods; Alzoo wel als de te vergeevs ondernoome herbouwing van de Tempel naderhand door Julianus, en de wonderlyke verstooringe van dat begonne werk; van de Heidenen zelvs opgemerkt, (n) 't welk de Jooden, schoon teegens wil en dank toe ter tyd genoodzaakt heeft te belyden, dat JEZUS GOD IS. Voorwaar de Jooden geeven blyken van hunne verwonderingswaardige blindheid, wanneer zy ontkennen dat het God betaamd, in een aangenoome menscheyd geopenbaard te worden, en met zyne voeten het land der belovte te omwandelen; den welken hunne Vaders zoo dikwils in verscheide aangenoome Lichaamelyke gestaltens gezien hebben, speelende in de Weereld des aardryks, hem gehoord hebben met hen 't zaamenspreekende, en zomtyds aan hun zyne aanstaande komste in het vleesch voorzeggen.

(n) Socrat. hist. III. C. X. vel XVII.

gen. Hebben niet de Profeten als met eenen monde getuygd dat de Messias zoude zyn de Zoone Gods, de sterke God, en Jehovah zelvs? Om dat naamentlyk een blood Schepsel niet kan aan den vertoornden Rigter een eevenreedig Zoengeld voor oneindige straffen der zonden betaalen, (o) daarom moest zelvs die HEERLYKE en HEERSCHER JACOBS *uyt Jacob* gebooren worden, op dat hy met zyn eigen bloed, van eene eeuwige waardigheyd, als een bekwaam hoogepriester tot God zoude naaderen om hem te verzoenen, dien de bloedigeofferhanden van beesten, van menschen, ja zelvs van eerstgeboorne zoonen niet konden verzoenen. De Heyllooze Jooden bedenken niet de eeuwige straffe, welke de minste zonde verdiend, nogh de gedugte heiligheid van God, nogh ook dat'er een Goddelyke Borggeregtigheid, GEREGTIGHEID GODS genaamd, voor den Zondaar noodzaakelyk is, (p) maar verwerpen dezelve moedwilliglyk naar het getuygenis van Paulus.

Wanneer ik hen zeer Heyllooze noem. T. wil ik niet seggen, dat God voor eeuwig dit volk, eertyds het zyne zynde, verworpen heeft. (q) Dit zy verre; dat de Jooden gevallen, niet vervallen zyn, is zeeker. (r) Hun ligt zal ook wederom eens over hen opgaan. God zal t'eeniger tyd wel eens weederom gedenken aan het verbond der voorouderen, die dooden zullen eens leeven en uyt hunne graaven uytgaan. (s) Gelyk het nu een groote dag is van *Iisrehel*, van het *verstroojde volk*, door het volherdende Oordeel Gods, zoo zal die (dag) ook eens groot zyn van hunne aanstaande bekeering, te volvoeren door de verbaasende goedheid en magt Gods, wanneer God in de plaats

(o) Jer. XXX. 21. (p) Rom. IX. (q) Rom. IX. (r) Cuneus.
(s) Lev. XXVI. 44. 45. Ezech. XXXVII. 1-14.

Digitized by Google

plaats van deeze teegenwoordige verstroojing wederom zigh zal ontfermen over LO-RUCHAMA (geen ontfermde), en zeggen zal tot LO-AMMI (t) (geen volk), gy *zyt myn volk*. „ De kinderen Israels zullen wel „ veele dagen blyven zitten zonder Kooning, zonder „ Vorst, zonder offerhande, maar in het laatste der dagen zullen zy den Heere hunnen God zoeken, en „ David hunnen Kooning, en zullen beevende koomen „ tot den Heere en tot zyne Goedheid. Dit heeft te regt de groote Apostel der Heidenen (u) genaamd EEN VERBORGENDHEID; om dat het alleen door de openbaaring van God bekend is; om dat het veeler geloov en verwagting zal te boven gaan; en ook om dat men de manier en middelen des zelvs niet te naauwkeurig moet onderzoeken; en eindelyk om dat het nette tyd stip zelvs tot nogh toe verborgen is. De volheid der Heidenen is nogh niet ingegaan. De Prediking des Euangeliums gaat met eene langzaame tred voort. Het heeft egter eenige voortgang gemaakt voor weinige eeuwen by de Indianen en Amerikanen. Hierom verwagten wy daaglyks meerdere en grootere (voortgangen), zoo dat eindelyk alle volken, geen een uytgezonderd, tot het geloov in den gekruysten Messias, niet zonder gewenschte vrugt, genoodigd zullen zyn geweest. *Twee gedeeltens* der verworpe Jooden, dewelke in gevolg van tyd nae den anderen zouden gebooren worden, zullen naar Ziel en Lighaam beiden vergaan. Maar het DERDE GEDEELTE, 't welk in 't laatste der dagen leeven zal, zal bekeerd worden, op dat het leeve en wederom werde Gods volk, naar de heerlyke voorzegging van

(t) Hos. I. en III. (u) Rom. XI.

van *Zacharia*. (v) (11) Waar uyt men ook kan afneemen, dat'er

(v) cap. XIII. 8. 9.

(11) De woorden van de Godspraak van Zacharias hoofdst. XIII. 8. 9. luyden aldus, *ende het zal zyn in den ganſche lande, ſpreekt de Heere, twee deelen* (in 't Hebreeuwſch פי שנים *een mond van twee* vergel. *Deut.* XXI. 17. 2 *Reg.* II. 9.) *zullen daar in uytgeroeid worden; den geeſt geeven: maar het derde gedeelte zal daar in overgelaaten worden.* Alwaar ik geloov dat dit zeeker is, dat deeze *twee deelen*, in *den ganſche Lande* uytteroejen en den geeſt zullende geeven, *gedeeltens* zyn van die *kudde*, die *verſtrooid* moeſt worden na het ombrengen van den Herder den Meſſias. Want dus word'er gezegd vſ. 7. *ſlaa dien herder en de Schaapen zullen verſtrooid worden.* Insgelyks meen ik het zeeker te zyn, dat *deeze kudde* zy de *kudde der Jooden* wiens herder Chriſtus geweeſt is. Zach. XI. 4. Matth. XV. 24. Onder die kudde nu die verſtrooid moeſt worden waren toen ter tyd zeer weinige uytverkoorne, die door het geloove in den gekruyſten behouden zouden worden, van de welke vſ. 7. (geſprooken word) *en ik zal myn hand tot de kleinen wenden.* vergel. Matth. XXVI. 31. 32. XXVIII. 7. Van de overige ongeloovige Jooden, die in groote getale door de ganſche Aarde zouden verſtrooid worden ſpreekt voorders de Godſpraak: *Twee deelen zullen daar in* (in het *ganſche land* der *verſtroojinge*) *uytgeroeid worden* (en) *den geeſt geeven.* Hier moet men aanmerken, dat de meenigte der ongeloovige, en door de Romeinen verſtroojde Jooden in *twee deelen* onderſcheiden worden, niet om dat het eene gedeelte van het andere gelyk aanweezige onderſcheiden zoude zyn in zeeden of leevensgevallen, maar *in tyd.* Deeze *twee deelen* derhalven zouden niet *te gelyk in het ganſche land* van hunne verſtroojing weezen, maar de een zoude *na* den ander zyn. Waarom'er moogelyk een dubbeld woord gebruykt word, *zy zullen uytgeroeid worden, zy zullen den geeſt geeven.* Van het *derde* of *laatſte gedeelte*, zegd de Heere, zal *daarin overgelaaten worden*, dat is, 't zal de algemeene ſlag ontgaan, en van het ſchielyk aanrukkend doodsgeweld verloſt, en als in 't leeven herſteld, en daar in bewaard worden. 't geen dan in het volgende verſ. 9. breeder ontvouwt word alwaar aan *Lo-ammi* beloovd werd, dat het weederom *Gods Volk* zyn zal, naamentlyk in het laatſte der dagen. 't Is niet noodig dat men hier denke om twee geheel en al gelyke deelen, egter moet hier eenige eevenredigheid geſteld worden. Het *Eerſte* deel ſchynd allang den geeſt gegeeven te hebben, het *Andere* ſtervt nu daaglyks en vergaat tot in eeuwigheid, want wy leeven nu in het Tweede duyzend jaar na Chriſtus. Of de bekeering van het *Derde* deel eerſt in het derde duyzend jaar geſchieden zal, durv ik voor zeeker niet beveſtigen.

Digitized by Google

dat'er zoo veel tyds, van de bekeering der Jooden af tot aan het einde der Weereld, niet zal verloopen, als'er wel van de verwoesting van dat volk door de Romeinen reets voorby is, en'er als nogh tot die verlangde en begeerde bekeering derzelven overig is. Dogh ook deeze bekeering der uytverkoorne Jooden (12) is meede een oorzaak, waarom tot nogh toe dat zoo zeer en zoo lang bedrukte volk niét is verdelgd. Dit heeft *Jesaias* (w.) in de zoo eeven aangehaalde Godspraak uytdrukkelyk te kennen gegeeven. „ Gelyk in de eycke

(12) Het ontbreekt niet aan Jooden, die dryven, dat het *Zaad* van Abraham vergeleeken word by het *Zand*, dat op den *oever* is, Gen. XXII. 17. Dewyle het de oorzaak is, waarom de Godlooze Weereld door de toorn Gods niet vergaat; gelyk zandige oevers beletten, dat de woeste zee de aarde niet overstroome, dewyl het maakt dat de woeste en ontstuymige baaren deszelvs vebryzeld werden en te rug keeren. Zie *Phelippæus* over Hosea 1. p. 242. Het geen men zoude kunnen inschikken; indien zy dit op den *Messias*, dat *Zaad* van Abraham, waar in alle volken der aarde gezeegend worden, 't huys bragten, waar van zelvs de Talmudisten in Massechet Sanhedrin, zeggen, dat de *Weereld om de Messias geschaapen is*; ten minsten indien zy'er het *uytverkoorne Zaad*, in de laatste tyden te bekeeren, door verstonden, 't geen volgens Jesaja, in de aangehaalde Godspraak, heeden het steunsel is van het verstrooide volk. Maar om dat zy dit van al het Vleeschelyk zaad Abrahams opvatten, geeven zy een klaare blyk van de Joodsche ydelheid, en trotsheid. Tot de talrykheid van het zaad van Abraham moet men brengen de vergelykingen des zelvs by de *sterren des heemels*. *Gen.* XV. 5. XXII. 15. 17. en by het *stof der Aarde*. Gen. XIII. 16. XXVIII. 14. Num. XXIII. 10. en eindelyk by het *zand der Zee* Hos. I. 10. zoo wel dat op den *oever* Gen. XXII. 17. als dat op de Bodem der Zee is Gen. XXXII. 12. Edogh indien de Jooden willen, dat'er behalven deeze talrykheid ook iets anders te kennen gegeeven word, zal het dit zyn; dat het uytverkoorne zaad gelyk de sterren des Heemels helder en heemels zal zyn; maar dat het overige Vleeschelyk zaad niet alleen menigvuldig, maar ook over de gansche Weereld verstroojd dor en onvrugtbaar zal zyn, ja door de voeten der volkeren overal als het *stof* en *zandt* vertreeden worden.

(w) Cap. VI. 13.

Digitized by Google

„ eycke en haagh-eyke, welke is IN DE AFWER-
„ PING (dat is, zoo dat zy of de bladeren afwerpt, of
dat zy door een byl geslaagen van de menschen gewel-
dig werd afgeworpen, de Stam alleen in de Aarde over-
rig zynde) „ nogh EEN BESTAAN IS (*steunsel, on-*
„ *derschraaging*) zoo zal ook het HEILIGE Zaad,
te weeten het uytverkoorne in de laatste tyd te bekeenen,
het STEUNSEL DAAR VAN, (naamentlyk) van het
verstroojde en verblinde volk, ZYN. God derhalven be-
waard dit volk, op dat hy te eeniger tyd het over-
blyvsel der verkiezinge in het zelve bekeere: 't geen zoo
zeeker geschieden zal, als het zeeker is dat de Jooden,
anders de uytdelging wel waardig, nogh op aarde blyven!

Uyt het gezegde derhalven besluyten wy te regt T. dat
deeze BEWAARING van het JOODSCHE VOLK
TEN EENEMAAL VERWONDERENSWAARDIG
IS. Want dit (volk) geeft een getuygenis klaarder dan
de zon op de middag aan alle menschen van Godsaan-
weezen en eeuwige en tydlyke Voorzienigheid, ook van
de Godlykheid der Heilige Boeken van Mozes en de
Profeten, en te gelyk van de ongetwyfelde Waarheid van
de Christelyke Godsdienst.

Och of de Jooden eindelyk eens op DIT HUN EINDE
merkten, (x) en op dese hunne laatste en eindelooze uytroe-
jing door de Romeinen, waar in een allerzeekerst kenteeken
is, dat de gekruyste Jezus de MESSIAS is, en de beloofde
IMMANUEL, en de HEERE ONZE GEREGTIGHEID!
Och of zy eindelyk door een waaragtig geloov hem
aannaamen: als HOOGSTEN PROFEET, die dit hun
zeer droevig lot dikwils hun voorzegd heeft: en als dien
EE-

(x) Deut. XXXII. vs. 29.

Digitized by Google

EENIGEN PRIESTER naar de ordening van *Melchizedek*, wiens Priesterdom met dat schaduwagtige van *Aäron* niet bestaan kan; waarom hy den Tempel met de Stad aan een eeuwig vuer ter verbranding heeft overgegeeven: en eindelyk als den *eeuwigen* en *Heemelschen* KOONING VAN ZION, dien de Volken nu aanbidden en dienen; opdat zy niet langer met WAGGELENDE LENDENEN en eene INGEBOOGE RUGGE moogen gaan, (y) gelyk het is in de Godspraake van den neegen en sestigste Psalm, en op een Messias als een *aardsch Kooning* wagten, en van onzen *heemelschen* de oogen en herten afwenden! Och of zy eindelyk die iedele hoop eens aflagen, van het wederom opbouwen van Jerusalem, van zeekere derde Levitische Tempel te stigten, en van hunne wederkeering in 't Land Canaan, als hun Land! Want dan zullen zy wederkeeren in hun land, en dan zullen zy leeven en woonen in Canaan: wanneer zy aan *Christus* den gekruysten door den geloove zullen eigen zyn, en zigh aan het *Ryk* van den Zoone Gods zullen onderwerpen, van die Kooning der heerlykheid, wiens de gansche aarde is: wanneer zy zullen deel hebben aan dat *dierbaar* en *oude* Geloov in Christus den borg en eeuwige Zoone Gods, 't welk eertyds van de Profeten is overgeleeverd, en alleen *in Canaan* gehoord: Wanneer zy Gods gunstryke teegenwoordigheid zullen genieten, door den Geest des geloovs uytgestort in hunne herten, de welke eertyds *binnen* de *paalen* van *Canaan* beslooten wierd: wanneer zy eindelyk met vreugde zullen gebruyk maaken van die middelen der zaaligheid, welke veel beeter zyn dan alle *koorn*, *most* en *olie* van *Canaan*, en onder

(y) Ps. LXIX. vers. 24.

der deeze woorden by gelykenisse dikwils beloovd: wanneer zy ten laasten overal zullen toegelaaten worden tot bedieningen, en eerampten, en tot de burgerlyke of kerkelyke regeering, en niet meer voor vreemdelingen zullen gehouden worden in den Lande. Zeekerlyk alle de plaatsen der Profeten, welke spreeken van de wederkomst der Jooden in Canaan, zullende zyn ten tyde van den Messias, zyn van geene andere wederkomst te verstaan, als van de Geestlyke door de bekeering tot het oude geloove van het waare Israel, of ook van een overeenkomstige (weederkeering) die hun de weg tot burgerlyke eerampten zal baanen.

Wie onzer, Toehoorders, daar wy zoo klaar vervuld zien, 't geen van het tegenwoordig en droevig noodlot van het Joodsche Volk, voorzegd, in de Heilige Bladeren bevat is, zoude God niet erkennen als een Voorkenner van toekoomende dingen, en een zeer wys en magtig Bestierder der Weereld, als een zeer regvaardig Wetgeever, en Algemeene Rigter? Wie onzer zoude niet vreezen voor de gedugte toorn van God, over dit ondankbaar, hovaardig, en ongeloovig Volk in zoo groote mate uytgestort tot op deezen dag toe, en dezelve door eene spoedige betragting van geloov en bekeering niet afwenden? Wie onzer eindelyk zoude de Heilige Schrivt van het O. en N. Testament niet in eerbied houden, wiens Goddelyke oorsprong door zoo veele bewys redenen en door zoo veele getuygen, als er heedendaags *Jooden* zyn, bevestigd is? Wie onzer ten laasten zoude zulke Menschen onder een Christen naam konnen verdraagen, die als *Jooden* zigh gedraagende, de waare en hoogste Godheid van onzen gekruysten Jezus loochenen, of ook ontkennen, dat hy is de eeuwige en natuerlyke Zoon van God den Vader, of

Digitized by Google

deeze Verborgendheid, noodig te weeten tot zaaligheid, tragten te ondermynen; van welke waarheid zoo een klaar vertoog is in de Jooden, die zoo veele eeuwen lang de verdiende straffen gedraagen hebben over de *Gods moord* aan Christus begaan, en over de godloosheid hunner vaderen omtrend de Zoone Gods gepleegd.

Geloovt, Toehoorders, deeze verborgendheid van de Godheid van Christus, zonder welke onze zaaligheyd niet kan veilig zyn. Kusset den Zoone, en bidt den Gekruysten aan, die in den Heemel heerscht. Voorwaar de Jooden die hem, *op aarde* wandelende, aan het kruys gehegt hebben, deeden minder zonde, als de Christenen teegenwoordig, die hem veragten, nu in den Heemel zittende (z). Hoopt vastelyk op de aanstaande bekeering van het nu verblinde volk, en geloovt en verwagt uyt die dingen die voorzegd en reeds vervuld zyn, dat die dingen, die nogh staan vervuld te worden, door dezelve onfeilbaare voorzeggeren insgelyks voorspeld, zonder twyfel ook zullen volbragt worden. Betreurd, ter navolging van den Heere, eertyds over deeze rampen, die Jerusalem overkoomen zouden, weenende, de teegenwoordige waarlyk rampzaalige staat der Jooden, die niet alleen door overtreeding van de Wet, maar ook door deszelvs ontydige waarneeming, God daaglyks meer verbitteren. Eindelyk zet hunne bekeering met al uw vermoogen voort naar uw verscheide staat. De Joden moet men niet uytbannen maar verdraagen, en niet dwingen tot onze Godsdienst; maar door Vriendelykheit, en inzonderheid door Heiligheid des leevens noodigen en lokken; want indien zy, door begeerte

(z) Aug. in Ps. LXIX.

begeerte tot tydelyk voordeel, of vrees voor de ſtraf aangezet, tot Chriſtus kwaamen, zouden zy afgeweezen woden.

Het Roomſe Hof dwingd de Jooden, dat zy te Romen op iederen Sabbath, in een bepaald getal, teegenwoordig zyn by de Predicatien, in zeekeren Tempel te doen, van zeekere Dominicaner Monnik: maar welke eerder aangerigt zyn om het lagchen te veroorzaaken, en om de Jooden te tergen, als om dezelve te bekeeren, om dat, indien zy allen bekeerd wierden, zouden de inkomſten van den Roomſchen ſtoel veel ſchaade lyden; (a) als welke de Jooden met meerder ſchattingen bezwaard als de Chriſtenen. Voorwaar veel voorzigtiger en Chriſtelyker doen onze Overheeden en Regeerders van groote Steeden, van zoodaanige geveinsdheyd en Roomſche geldgierigheid zeer verre afkeerig zynde.

Voor het overige, Toehoorders, bidt met my godvrugtig en vieriglyk voor de behoudenis van het Volk, 't welk zoo lang de tydlyke, en dat wel zeer zwaare, ja ook eeuwige gramſchap van de gekweſte Majeſteit Gods gedraagen heeft. Gy God Abrahams, Iſaacs en Jacobs gedenk eindelyk aan het Verbond, en aan het Volk, dat eertyds uw Volk was! Vergeev hun de misdaad van gekweſte Goddelyke Majeſteit, aan uwen Zoon begaan. Neem goedertieren en magtig dat dekzel, zoo veele eeuwen lang op hunne herten gelegd, wegh, opdat zy moogen zien den gekruyſten Heer der Heerlykheyd, die het *Eynde* van hunne en uwe *Wet* is! Rigt hen weederom eens op, die zoo lange tyd met *waggelende lendenen* en *gekromde rugge* hebben gegaan, op

(a) Wagenſeil. Tela ign. Sat. in Præf. p. 90.

Digitized by Google

op dat zy eindelyk eens hunne oogen *heemelwaarts* kunnen opheffen, en onzen Heer zien zittende aan uwe regterhand, en beevende voor hem moogen needervallen, en om zyne genaade ſmeeken. Laat ſchielyk, en in onze, of onzer kinderen dagen, koomen en gebooren worden dat HEILIGE en uytverkoore ZAAD, 't welk nu het ſteunſel is van 't Godloos volk.

Ent eens weederom, door uwe oneindige barmhertigheid, de door uwe geſtrengheid gebrooke takken in hunnen wortel in. Vergaader uwe verſtrooide van de eindens der aarde, op dat zy moogen aanzitten met Abraham, Iſaac, en Jacob, hunnen Vaderen, in het Kooningryke der Hemelen; wanneer het geloov uwer heilige zal aanwaſſchen, de Godloosheid de mond geſtopt, en de heerlykheid van Jeſus Chriſtus uwen zoon en van zyn kooningryk op Aarde zeer zal vermeerderd worden, in de Hemelen te voltoojen!

IK HEB GEZEGT.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google
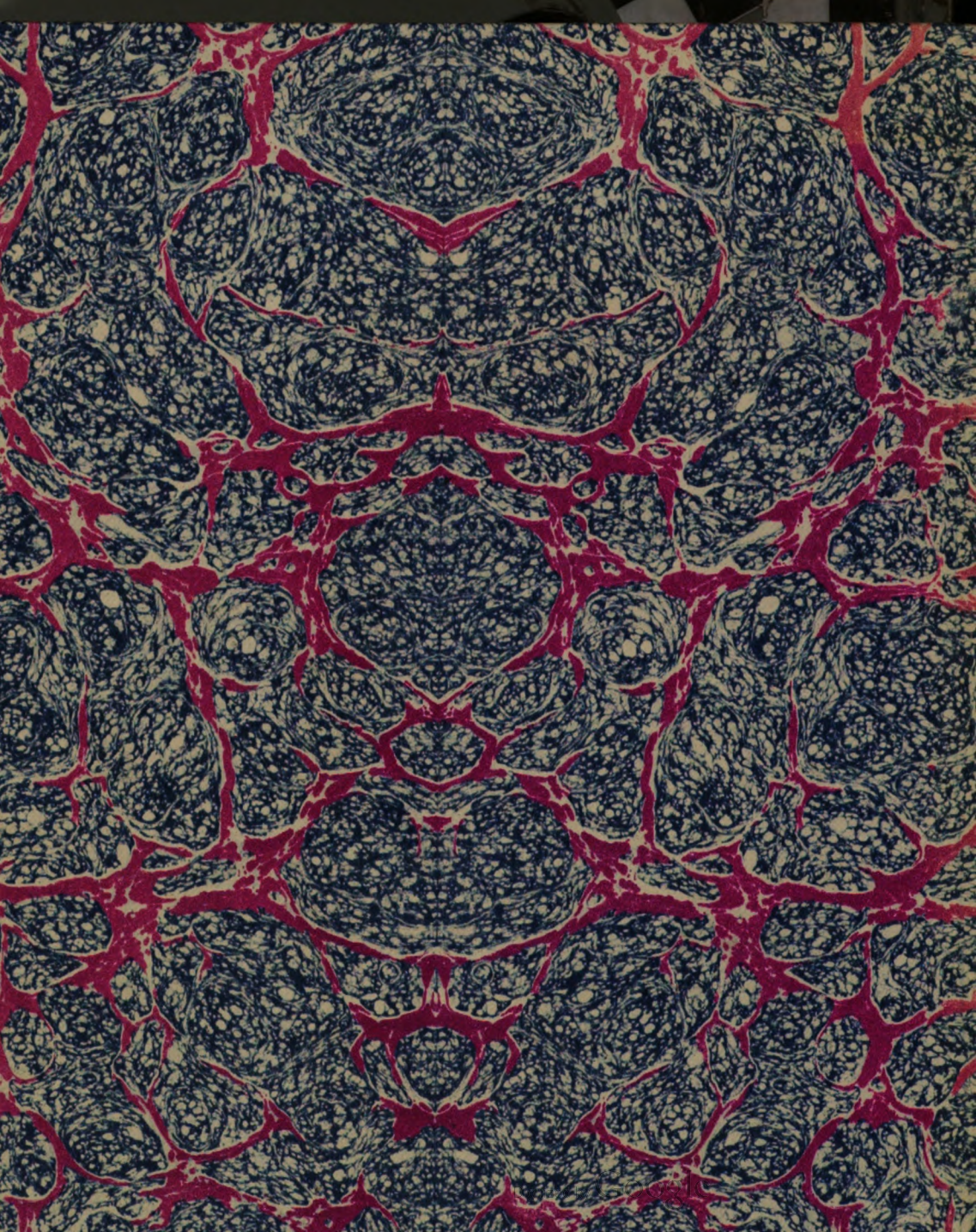
Digitized by Google